

Załącznik do Uchwały Nr XVII/122/2021
Rady Gminy Przytuły
z dnia 27 kwietnia 2021r.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY PRZYTUŁY NA LATA 2021-2024

Urząd Gminy Przytuły

Ul. Supska 10

18-423 Przytuły

Autor opracowania: Gardocka Elwira

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Przytuły na lata 2021-2024

Spis treści

1. WSTĘP	3
2. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami.....	3
3. Uwarunkowania prawne ochrony opieki nad zabytkami w Polsce	4
4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	12
4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.....	13
4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie	15
5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	19
5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy(analiza dokumentów programowych gminy).....	19
5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy.....	22
5.2.1. POŁOŻENIE I ZARYS HISTORII OBSZARU GMINY PRZYTUŁY	22
5.2.2. Krajobraz kulturowy Gminy Przytuły	22
5.2.3. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków	33
5.2.4. Wykaz stanowisk archeologicznych	34
5.2.5. Inne obiekty o charakterze zabytkowym (zabytki ruchome).....	35
5.2.6. Dziedzictwo niematerialne.....	38
5.2.7. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony.....	38
5.2.8. Zabytki w Gminnej Ewidencji Zabytków.....	38
5.3. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla Gminy Przytuły	41
6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy.....	45
7. Założenia programowe	47
7.1. Priorytety programu opieki nad zabytkami Gminy Przytuły:.....	47
7.2. Kierunki działań programu opieki nad zabytkami.....	49
7.3. Zadania programu opieki nad zabytkami	52
8. Instrumentarium realizacji programu opieki nad zabytkami.....	53
9. Zasady oceny realizacji Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Przytuły	54
10. Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami Gminy Przytuły.....	55
10.1 Dotacje.....	56
11. Realizacja i finansowanie przez gminę zadań z zakresu ochrony zabytków.....	61
11.1. Dotacje Gminy.....	62
12. POSTANOWIENIE KOŃCOWE	62

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Przytuły na lata 2021-2024

1. WSTĘP

I. Ilekroć w niniejszym programie jest mowa o:

1) ustawie – rozumie się przez to ustawę z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad

zabytkami (Dz. U. z 2020 r. poz. 282 z późn. zm.)

2) programie – rozumie się przez to „Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Przytuły na lata 2021-2024”

3) gminie – rozumie się przez to gminę Przytuły, woj. podlaskie.

Przedmiotem gminnego programu opieki nad zabytkami gminy Przytuły jest problematyka ochrony dziedzictwa kulturowego gminy Przytuły. Celem tego opracowania, jest określenie głównych zadań i kierunków działań na rzecz ochrony i opieki nad zabytkami. Niniejsze opracowanie sporządzono zgodnie z art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2020 r. poz. 282 z późn. zm.) oraz wytycznymi Narodowego Instytutu Dziedzictwa.

Gminny Program Opieki Nad Zabytkami sporządzany jest przez Wójta Gminy, a następnie po uzyskaniu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków zostaje przyjęty przez Radę Gminy Przytuły. Program jest ogłaszany w Dzienniku Urzędowym Województwa Podlaskiego. Sporządza się go na okres 4 lat, natomiast co 2 lata Wójt przedstawia Radzie Gminy sprawozdanie z wykonania programu.

Gminny program opieki nad zabytkami nie jest aktem prawa miejscowego, natomiast stanowi dokument uzupełniający dotychczas przyjęte akty prawa miejscowego, uwzględniając zadania z zakresu opieki nad zabytkami. Określa sposób ich realizacji, poprzez stosowne działania organizacyjne i finansowe oraz upowszechniające wiedzę o zabytkach.

Gminny program opieki nad zabytkami również pomóc w aktywnym zarządzaniu zasobem stanowiącym dziedzictwo kulturowe gminy. Wskazane w programie działania ukierunkowane są na poprawę stanu zabytków, ich rewaloryzację oraz zwiększanie dostępności do nich mieszkańców i turystów. Gminny program opieki nad zabytkami, między innymi poprzez działania edukacyjne, ma też budzić w lokalnej społeczności świadomość kulturowej roli i znaczenia lokalnych wartości i wspólnych korzeni. Wspólna dbałość o zachowanie wartości kulturowych wzmacnia poczucie tożsamości, wspiera identyfikację jednostki z tzw. małą ojczyzną.

2. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami.

Podstawą prawną opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami stanowi Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2020 r. poz. 282 z

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Przytuły na lata 2021-2024
późn. zm.), która mówi o obowiązku sporządzania przez samorządy wojewódzkie, powiatowe
oraz gminne, na okres czterech lat, programu opieki nad zabytkami.

Art.87. ust. 2 cytowanej ustawy wyznacza cele opracowanie gminnego programu opieki nad
zabytkami i są one następujące:

1. Włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
 2. Uwzględnianie uwarunkowań zabytków w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniem ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
 3. Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
 4. Wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego.;
 5. Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
 6. Określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe
- związane z wykorzystaniem tych zabytków;
7. Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. Uwarunkowania prawne ochrony opieki nad zabytkami w Polsce

Obowiązujące uregulowania prawne, dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, zostały

zawarte w:

- Konstytucji RP (Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. - Dz. U nr 78, poz. 483, z późn. zm.) w przepisach:

- **Art. 5** : „Rzeczpospolita Polska (...) strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju”.

- **Art. 6 ust. 1**: Rzeczpospolita stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju oraz (...) udziela pomocy Polakom zamieszkałym za granicą w zachowaniu ich związków z narodowym dziedzictwem kulturalnym”.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Przytuły na lata 2021-2024

- **Art. 86:** „Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa Ustawa”.

- **Ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami** (Dz. U. z 2020 r. poz. 282 z późn. zm.), która jest głównym aktem prawnym regulującym zasady ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce. Przy opracowaniu programu opieki nad zabytkami należy uwzględnić przepisy tej ustawy, takie jak:

- **Art. 3:** definiuje podstawowe pojęcia użyte w ustawie, takie jak: zabytek, zabytek nieruchomy, zabytek ruchomy, zabytek archeologiczny, instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami, prace konserwatorskie, prace restauratorskie, roboty budowlane, badania konserwatorskie, architektoniczne, archeologiczne, historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny, historyczny zespół budowlany, krajobraz kulturowy, otoczenie zabytku.

W tym miejscu należy wyjaśnić pojęcie zabytku. Zabytek, jest to nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, które są dziełem człowieka lub związane są z jego działalnością. Stanowią one świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

- **Art. 4:** objaśnia, że ochrona zabytków polega na podejmowaniu w szczególności przez organy administracji publicznej działań mających na celu: „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie; zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków; udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków; przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę; kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków; uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”.

- **Art. 5:** określa, w sposób otwarty, kwestię opieki nad zabytkami: „Opieka nad zabytkami sprawowana jest przez jego właściciela lub posiadacza i polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków naukowego badania i dokumentowania zabytku; prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku; zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie; korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości; popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz o jego znaczeniu dla historii kultury”.

- **Art. 6:** klasyfikuje w układzie rzeczowym przedmioty ochrony i zarazem stanowi szczegółową definicję

zabytku:

„1. Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

1) zabytki nieruchome będące, w szczególności:

a) krajobrazami kulturowymi,

b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Przytuły na lata 2021-2024

c) dziełami architektury i budownictwa,

d) dziełami budownictwa obronnego,

e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,

f) cmentarzami,

g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,

h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub

instytucji;

2) zabytki ruchome będące, w szczególności:

a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,

b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,

c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,

d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami

świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki,

dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,

e) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. nr 2019, poz. 1479 z późn. zm.)

f) instrumentami muzycznymi,

g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,

h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności:

a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,

b) cmentarzyskami,

c) kurhanami,

d) relikdami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Przytuły na lata 2021-2024

2. Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej”.

- **Art 7:** reguluje następujące formy ochrony zabytków:

1. Wpis do rejestru zabytków, który dla zabytków znajdujących się na terenie województwa prowadzi wojewódzki konserwator zabytków.
2. Uznanie za pomnik historii, zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru lub parku kulturowego o szczególnej wartości dla kultury przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej na wniosek ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa kulturowego.
3. Utworzenie parku kulturowego, w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. Park kulturowy może utworzyć, na podstawie uchwały, rada gminy po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków.
4. Ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego, dotyczące w szczególności: zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków i ich otoczenia, innych zabytków nieruchomych znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków oraz parków kulturowych. W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego ustala się również, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

Rejestr zabytków – dla zabytków znajdujących się na terenie województwa prowadzi wojewódzki konserwator zabytków. Do rejestru wpisuje się zabytek nieruchomy na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków z urzędu, bądź na wniosek właściciela zabytku nieruchomego lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy. Do rejestru może być również wpisane otoczenie otoczenia zabytku wpisanego do rejestru, a także nazwa geograficzna, historyczna lub tradycyjna tego zabytku. Wpis do rejestru historycznego układu urbanistycznego, ruralistycznego lub historycznego zespołu budowlanego nie wyłącza możliwości wydania decyzji o wpisie do rejestru wchodzących w skład tych układów lub zespołu zabytków nieruchomych. Wpisanie zabytku nieruchomego do rejestru ujawnia się w księdze wieczystej danej nieruchomości na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie decyzji o wpisie do rejestru tego zabytku. Wpisy do rejestru są wolne od opłat. Skreślenie z rejestru zabytków następuje na wniosek właściciela zabytków lub użytkownika wieczystego gruntu na którym znajduje się zabytek nieruchomy lub z urzędu, na podstawie decyzji Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Na podstawie decyzji wojewódzki konserwator zabytków występuje z wnioskiem o wykreślenie wpisu z księgi wieczystej i z katastru nieruchomości. Informacja o skreśleniu jest ogłoszona w wojewódzkim dzienniku urzędowym. Wykreślenia wolne są od opłat. Zabytek ruchomy wpisuje się do rejestru na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków na wniosek właściciela zabytku. Wojewódzki

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Przytuły na lata 2021-2024
konserwator zabytków może wydać decyzję o wpisie z urzędu – w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę.

Pomnik historii – Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej, na wniosek ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w drodze rozporządzenia, może uznać za pomnik historii zabytek nieruchomy wpisany do rejestru lub park kulturowy o szczególnej wartości dla kultury, określając jego granice. Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego może złożyć wniosek o którym mowa w ust. 1, po uzyskaniu opinii Rady Ochrony Zabytków. Cofnięcie uznania zabytku nieruchomego za pomnik historii następuje w trybie przewidzianym dla jego uznania. Minister właściwy do spraw kultury i dziedzictwa narodowego może przedstawić Komitetowi Dziedzictwa Światowego wniosek o wpis pomnika historii na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Naturalnego UNESCO w celu objęcia tego pomnika ochroną na podstawie Konwencji w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego.

- **Art. 16 ust. 1** wskazuje radę gminy jako organ tworzący park kulturowy, w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo wyróżnionych terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. Jest on tworzony na podstawie uchwały, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków.

- **Art. 17:** określa zakazy i ograniczenia dotyczące parku krajobrazowego, związane z: prowadzeniem robót budowlanych oraz działalności przemysłowej, rolniczej, hodowlanej, handlowej lub usługowej, zmianami sposobu korzystania z zabytków nieruchomych, umieszczaniem tablic, napisów, ogłoszeń reklamowych i innych znaków niezwiązanych z ochroną parku kulturowego, z wyjątkiem znaków związanych z ochroną porządku i bezpieczeństwa publicznego, z zastrzeżeniem art. 12 ust. , składowaniem lub magazynowaniem odpadów.

- **Art. 18:** 1. Ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy sporządzaniu i aktualizacji koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, planu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

2. W koncepcji, strategiach, analizach, planach i studiach, o których mowa w ust. 1, w szczególności:

1) uwzględnia się krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Przytuły na lata 2021-2024

2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;

3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami.

- **art. 19:** wskazuje, że „studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego uwzględnia się, w szczególności ochronę:

1) zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;

2) innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;

3) parków kulturowych.

1a. W decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego uwzględnia się w szczególności ochronę:

1) zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;

2) innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.

2. W przypadku gdy gmina posiada gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu

uwzględnia się w studium i planie, o których mowa w ust. 1.

3. W studium i planie, o których mowa w ust. 1, ustala się, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków”.

- **Art. 20:** mówi o konieczności uzgadniania projektów i zmian planów zagospodarowania przestrzennego wojewódzkich i miejscowych z wojewódzkim konserwatorem zabytków

- **Art. 21:** „Ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy”.

- **Art. 22 :** 1. Generalny Konserwator Zabytków prowadzi krajową ewidencję zabytków w formie zbioru kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się w wojewódzkich ewidencjach zabytków.

2. Wojewódzki Konserwator Zabytków prowadzi wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Przytuły na lata 2021-2024

3. Włączenie karty ewidencyjnej zabytku ruchomego niewpisanego do rejestru do wojewódzkiej ewidencji zabytków może nastąpić za zgodą właściciela tego zabytku.

4. Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy.

- **Art. 89:** wskazuje, że „organami ochrony zabytków są:

1) minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania

i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków;

2) wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje wojewódzki konserwator zabytków.

- **Ustawie z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym** (Dz. U. 2019 poz. 506 z późn. zm.), gdzie

w art. 7 ust. 1 pkt. 9 zostały określone zadania własne gminy:

„zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności

zadania własne obejmują sprawy (...) kultury, w tym (...) ochrony zabytków i opieki nad zabytkami”.

Pośrednio do ochrony zabytków odnoszą się zadania obejmujące kwestie: ład przestrzenny, gospodarki nieruchomościami, ochrony środowiska i przyrody oraz gospodarki wodnej, dróg gminnych, ulic, mostów, placów oraz organizacji ruchu drogowego, bibliotek gminnych i innych instytucji kultury, kultury fizycznej i turystyki, zieleni gminnej i zadrzewień, cmentarzy gminnych, utrzymania gminnych obiektów i urządzeń użyteczności publicznej oraz obiektów administracyjnych, promocji gminy Istotne uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, znajdują się w innych obowiązujących ustawach, w tym:

- **Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym** (Dz. U 2020 poz. 293 z późn. zm.) Ustawa określa zasady kształtowania polityki przestrzennej przez jednostki samorządu terytorialnego i organy administracji rządowej oraz zakres i sposoby postępowania w sprawach przeznaczenia terenów na określone cele oraz ustalenia zasad ich zagospodarowania i zabudowy. Ustawa, mówi także, że w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, uwzględnia się wymagania ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.

- **Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane** (Dz. U. 2019 poz. 1186 z późn. zm.) . Normuje projektowanie, budowę, utrzymanie i rozbiorke obiektów budowlanych oraz określa zasady działania organów administracji publicznej w tych dziedzinach. Przepisy ustawy nie naruszają przepisów odrębnych, a w szczególności m.in. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami- w odniesieniu do obiektów i obszarów wpisanych do rejestru zabytków oraz

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Przytuły na lata 2021-2024
obiektów i obszarów objętych ochroną konserwatorską na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego.

- **Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska** (Dz. U. 2019 poz. 1396 z późn. zm.), która mówi m.in. o tym, że ochrona środowiska polega na zachowaniu wartości kulturowych.

- **Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody** (Dz. U. 2020 poz. 55 z późn. zm.), której

przepisy określają m. in. kompetencje dotyczące wycinki i pielęgnacji drzew, na terenach objętych

prawną ochroną konserwatorską

- **Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami** (Dz. U. 2020 poz. 65 z późn. zm.).

W rozumieniu ustawy, celem publicznym jest między innymi: opieka nad nieruchomościami, stanowiącymi zabytki w rozumieniu przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Ustawa określa m.in. postępowanie wobec nieruchomości objętych prawną ochroną konserwatorską.

- **Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej**

(Dz. U. 2020 poz. 194 z późn. zm.) Ustawa precyzuje, że działalność kulturalna polega na upowszechnianiu i ochronie kultury (art. 1 ust. 1). Mecenat nad działalnością kulturalną sprawuje państwo i polega on na wspieraniu i promocji twórczości, edukacji i oświaty kulturalnej, działań i inicjatyw kulturalnych oraz opieki nad zabytkami. (art. 1 ust. 2). Mecenat nad działalnością kulturalną sprawują też jednostki samorządu terytorialnego (art. 1 ust. 4). Art. 2 ustawy wymienia formy organizacyjne działalności kulturalnej, wśród których znajdują się obok teatrów, oper, operetek, filharmonii, orkiestr, kin, muzeów, bibliotek, domów kultury, ognisk artystycznych, galerii sztuki- ośrodki badań i dokumentacji w różnych dziedzinach kultury. Jednostki samorządu terytorialnego organizują działalność kulturalną, tworząc samorządowe instytucje kultury, dla których prowadzenie takiej działalności jest podstawowym celem statutowym. Prowadzenie działalności kulturalnej jest zadaniem własnym jednostek samorządu terytorialnego o charakterze obowiązkowym (art. 9 ust. 1, 2). Instytucje kultury, a zwłaszcza muzea, jednostki organizacyjne mające na celu opiekę nad zabytkami, ośrodki badań i dokumentacji, biura wystaw artystycznych, galerie i centra sztuki, FilMOTEKA Narodowa, biblioteki, domy i ośrodki kultury, świetlice i kluby, ogniska artystyczne, domy pracy twórczej- prowadzą w szczególności działalność w zakresie upowszechniania kultury. Do podstawowych zadań tych instytucji należy m.in. sprawowanie opieki nad zabytkami (art. 32 ust. 1, 2).

- **Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie** (t. j. Dz. U. 2019, poz. 688 z późn. zm.). W ramach ustawy, gminy mogą wspierać działalność

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Przytuły na lata 2021-2024 kulturalną związaną z ochroną zabytków i tradycji prowadzoną przez organizacje pozarządowe (m.in. stowarzyszenia).

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

Strategia rozwoju kraju 2020 – Aktywne społeczeństwo, konkurencyjna gospodarka, sprawne państwo, przyjęta uchwałą Rady Ministrów z dnia 25.09.2012 r.

Strategia Rozwoju Kraju 2020 wskazuje m.in. na zdecydowane zwiększenie stopnia pokrycia planami zagospodarowania przestrzennego powierzchni kraju, jako podstawowych dokumentów służących zarządzaniu terenami rozwojowymi i wrażliwymi rozwojowo, takimi jak m.in. zasoby dziedzictwa kulturowego. Wprowadzony ma zostać odpowiedni system regulacji i decyzji, pozwalający na ochronę krajobrazu kulturowego oraz przyrodniczego. Ponadto promowane ma być uczestnictwo w kulturze poprzez otwarty dostęp do zasobów cyfrowych kultury i dziedzictwa narodowego oraz ich digitalizację. Duży nacisk położono też na wspieranie rozwoju infrastruktury społecznej – w tym infrastruktury kulturalnej – oraz działania na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego, co stanowi ważny czynnik rozwoju i podnoszenia atrakcyjności miast, a także wpływa na budowanie silnej pozycji konkurencyjnej ośrodków miejskich.

Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego 2020 przyjęta uchwałą nr 61 Rady Ministrów z dnia 26.03.2013 r.

Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego 2020 kładzie nacisk m.in. na działania mające na celu przyczynianie się do wzmocnienia roli kultury w rozwoju społecznym i gospodarczym, co jest szansą rozwojową dla całego społeczeństwa. Mówi o tym cel szczegółowy strategii: Rozwój i efektywne wykorzystanie potencjału kulturowego i kreatywnego, który realizowany ma być poprzez:

- poprawę dostępności do zasobów kultury
- poprawę systemu ochrony zabytków
- wsparcie digitalizacji dziedzictwa
- budowanie spójnego wizerunku Polski za granicą przez promocję dorobku kulturowego

Strategia wskazuje na dziedzictwo kulturowe jako zasób umożliwiający budowanie i utrwalanie wspólnej tożsamości oraz na przewagi konkurencyjne wynikające nie tylko z lepszej rozpoznawalności miejsc dziedzictwa, ale także z atrakcyjności turystycznej miast historycznych i wpływu dziedzictwa kulturowego na jakość życia. Dokument zwraca też uwagę na zły stan większości polskich zabytków oraz na potrzebę gromadzenia i zachowania dzieł kultury najnowszej, a także tzw. „młodego” dziedzictwa, takiego jak np. architektura i twórczość okresu PRL lub układy urbanistyczne okresu modernizmu. Dokument zakłada promocję kultury polskiej w kraju i za granicą poprzez rozwój i poszerzanie oferty edukacyjnej polskiej szkoły ochrony dziedzictwa i renowacji zabytków oraz kierowanie i budowanie organów edukacyjnych dla obcokrajowców. Strategia podkreśla również, iż państwo powinno

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Przytuły na lata 2021-2024 wspierać działania służące ochronie dziedzictwa kulturowego, wzmacniać oraz promować aktywną partycypację społeczną w procesie ochrony zabytków i opieki nad nimi, a także usprawniać współpracę wszystkich podmiotów zaangażowanych w proces planowania przestrzennego.

4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Przytuły zbieżny jest ze strategicznymi celami państwa

w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Cele te wymienione są w następujących dokumentach:

- Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami 2018- 2022

Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami 2018- 2022, jest to dokument, który jest

inicjowany i opracowywany przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Krajowy Program wpisuje się w system dokumentów planistycznych państwa jako instrument wykonawczy dla Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego 2020. Jednym ze strategicznych założeń Krajowego Programu jest wzmocnienie synergii działania organów ochrony zabytków, w tym tworzenie podstaw współdziałania z organami samorządu terytorialnego. Uzupełnieniem Krajowego Programu jest system współfinansowania prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy obiektach zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków. W Krajowym Programie dokonano diagnozy stanu ochrony zabytków w Polsce w trzech podstawowych płaszczyznach: organizacji i zadań organów ochrony zabytków, stanu zachowania zabytków, w tym roli i znaczenia rejestru zabytków oraz systemów informacji o zabytkach, komunikacji, porozumienia i współpracy w obszarze ochrony zabytków.

W oparciu o diagnozę, przeprowadzono analizę SWOT i w ścisłym powiązaniu z jej wynikami oraz w powiązaniu ze Strategią Rozwoju Kapitału Społecznego sformułowano cel główny: Wzmocnienie roli dziedzictwa kulturowego i ochrony zabytków w rozwoju potencjału kulturowego i kreatywnego Polaków.

Dla realizacji celu głównego opracowano trzy cele szczegółowe:

- wspieranie rozwiązań systemowych na rzecz ochrony zabytków w Polsce,
- wzmocnienie synergii działania organów ochrony zabytków,
- tworzenie warunków do aktywnego uczestnictwa w kulturze, edukacji na rzecz dziedzictwa kulturowego oraz jego promocji i reinterpretacji.

Rozwiązaniem porządkującym zagadnienia przedstawione w Krajowym Programie i uwzględnionym na każdym etapie prac nad dokumentem, są zagadnienia horyzontalne: tematy wiodące, których problematyka została poruszona w co najmniej dwóch obszarach diagnozy oraz dwóch celach szczegółowych. Są to:

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Przytuły na lata 2021-2024

- podniesienie sprawności i skuteczności działań organów ochrony zabytków, w tym jakości merytorycznej decyzji administracyjnych (szkolenia, standaryzacja działań);

- porządkowanie rejestru zabytków oraz stworzenie wiarygodnej metodologicznie diagnozy stanu zachowania zabytków nieruchomych;

- zwiększenie uspołecznienia ochrony zabytków i opieki nad zabytkami; budowanie przez organy ochrony zabytków partnerskich relacji z obywatelami, jak i propagowanie postaw współodpowiedzialności społecznej za zachowanie zabytków

- wdrożenie procesów kształtowania postawy krajobrazowej wśród organów ochrony zabytków;

- zwiększenie zaangażowania samorządów (gmin) w ochronę i opiekę nad zabytkami oraz wzmocnienie

zaangażowania społecznego na rzecz ochrony zabytków, w tym propagowanie parków kulturowych jako skutecznej formy ochrony zabytków.

- **Koncepcja zagospodarowania przestrzennego kraju 2030 (KPZK 2030)**

Koncepcja zagospodarowania przestrzennego kraju 2030, przyjęta została uchwałą nr 239 Rady Ministrów dnia 13 grudnia 2011 r. Jest to najważniejszy dokument dotyczący ładu przestrzennego Polski. Jego celem strategicznym jest efektywne wykorzystanie przestrzeni kraju i jej zróżnicowanych potencjałów rozwojowych do osiągnięcia: konkurencyjności, zwiększenia zatrudnienia i większej sprawności państwa oraz spójności społecznej, gospodarczej i przestrzennej w długim okresie. Koncepcja ta kładzie szczególny nacisk na budowanie i utrzymywanie ładu przestrzennego, ponieważ decyduje on o warunkach życia obywateli, funkcjonowaniu gospodarki i pozwala wykorzystywać szanse rozwojowe. Koncepcja formułuje także zasady i działania służące zapobieganiu konfliktom w gospodarowaniu przestrzenią i zapewnieniu bezpieczeństwa, w tym powodziowego. W znacznie większym stopniu niż dotychczas uwzględnia problematykę ochrony dziedzictwa kulturowego w systemie kształtowania prawidłowej polityki przestrzennej.

Jako cele polityki przestrzennej w aspekcie ochrony zabytków wskazano:

- ograniczenie presji urbanizacyjnej na obszary dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego, poprzez rozwój narzędzi wspierania finansowego ochrony przyrody i krajobrazu,

- wprowadzenie systemu standardów zabudowy i zagospodarowania terenu na terenach o niższym reżimie ochronnym,

- wprowadzenie narzędzi kompensacji utraconych korzyści ekonomicznych na terenach o wysokich restrykcjach konserwatorskich;

- wspieranie rewitalizacji zdegradowanych przestrzeni: starych dzielnic mieszkaniowych, obiektów przemysłowych, pokolejowych, opuszczonych wsi przez przyjęcie regulacji z zakresu rewitalizacji obszarów miejskich i starych zasobów mieszkaniowych.

4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu

Dokumenty opracowane na poziomie województwa i powiatu:

- Strategia Rozwoju Województwa Podlaskiego do roku 2020

Strategia Rozwoju Województwa Podlaskiego do 2020 roku, przyjęta została uchwałą nr XXXI/374/13 w sprawie przyjęcia zaktualizowanej Strategii Rozwoju Województwa Podlaskiego do roku 2020 dnia 9 września 2013 r. przez Sejmik Województwa Podlaskiego. W strategii, w Priorytecie II. Infrastruktura społeczna, działaniu 2 „Rozwój kultury i ochrona dziedzictwa kulturowego”, przyjęto między innymi, że należy:

- tworzyć nowe instytucje kultury, szczególnie w siedzibach powiatów, z wykorzystaniem w pierwszej kolejności obiektów zabytkowych przydatnych do tej funkcji;
- wspierać rozwój kultury ludowej i amatorskiej, w tym folkloru i rękodzieła ludowego, twórczości profesjonalnej oraz amatorskiego ruchu artystycznego, z uwzględnieniem specyficznego w województwie podlaskim;
- wspierać zróżnicowanie etniczne, narodowościowe i religijne;
- chronić i utrzymywać dobry stan techniczny historycznych obiektów zabytkowych, a w szczególności wykorzystywać obiekty zabytkowe do nowych funkcji, zwłaszcza na potrzeby turystyki i działalności kulturalnej;
- zachowywać tożsamości krajobrazu kulturowego i utrzymywać ciągłości rozwoju przestrzennego historycznych zespołów osadniczych;
- Identyfikować i promować tradycyjne dla województwa podlaskiego produkty, z wykorzystaniem Listy Produktów Tradycyjnych;
- wspierać społeczności lokalnych w zachowaniu tradycyjnej, wiejskiej zabudowy, zwłaszcza na terenach o dużym potencjale turystycznym, zachować dbałość o tradycje narodowe i kulturowe.

Dodatkowo, w Strategii Rozwoju Województwa Podlaskiego podkreślono fakt posiadania przez województwo znacznego dziedzictwa historyczno- kulturowego, co nakłada na wiele podmiotów, w tym zwłaszcza na samorząd, obowiązek jego ochrony. Odbywa się to m.in. poprzez ewidencjonowanie i badanie zabytków, zwiększenia dbałości o muzea oraz współdziałanie administracji samorządowej z właścicielami i użytkownikami obiektów zabytkowych i historycznych w zakresie ich restauracji, konserwacji i zagospodarowania.

- Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Podlaskiego

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Podlaskiego, przyjęty został uchwałą nr XXXVI/330/17 przez Sejmik Województwa Podlaskiego dnia 22 maja 2017 r. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa podlaskiego powstał w wyniku dokonania

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Przytuły na lata 2021-2024

analiz i przeprowadzenia studiów szeregu materiałów i opracowań podstawowych i uzupełniających. W treści planu zostały wymienione zabytkowe zespoły urbanistyczne i ruralistyczne, unikalne zabytkowe obiekty architektury sakralnej i świeckiej, zespoły pałacowo-ogrodowe i dworskie, zabytki techniki i militarne, cmentarze różnych wyznań, miejsca kultu religijnego i stanowiska archeologiczne. Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Podlaskiego określa zasady ochrony i kształtowania dziedzictwa kulturowego, do których należą:

- szczególna ochrona tożsamości kulturowej regionu przed zagrożeniem jej wytracenia w konfrontacji z europejskim uniwersalnym modelem życia w sferze kultury materialnej i jej unikalnej specyfiki etnicznej i religijnej;
- uwzględnianie potrzeb współczesnego społeczeństwa w procesie ochrony i kształtowania zasobów dziedzictwa kulturowego;
- harmonijne współistnienie zasobów dziedzictwa kulturowego z zasobami środowiska przyrodniczego- jako filarów rozwoju turystyki krajowej i międzynarodowej;
- tworzenie warunków kompleksowej ochrony obszarów o walorach zabytkowych i kulturowych, takich jak: strefy ochrony konserwatorskiej, parki kulturowe, rezerваты kulturowe i obszary krajobrazu historyczno - kulturowo- przyrodniczego,
- priorytet ochrony walorów dziedzictwa kulturowego o randze międzynarodowej i krajowej;
- wykorzystanie unikalnych zasobów dziedzictwa kulturowego do krajowej i międzynarodowej promocji województwa.

Ochrona i tworzenie nowych wartości kulturowych w reprezentatywnych obszarach tożsamości kulturowej województwa podlaskiego określone w części dotyczącej wartości kulturowych przez służby Podlaskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Białymstoku, dotyczące:

- kształtowania krajobrazu historyczno- kulturowo- przyrodniczego, zespołów jednostek osadniczych i ich otoczenia;
- kształtowania form architektonicznych i gabarytów zabudowy harmonizujących z istniejącymi walorami kulturowymi zabudowy, stosowania materiałów, wystroju i kolorystyki obiektów budowlanych oraz zagospodarowania ich otoczenia nawiązujących do tradycji lokalnych.

Ochrona i rewitalizacja obszarów zabytkowych zgodnie z wnioskami i uzgodnieniami Podlaskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w Białymstoku, w tym:

- zachowanie historycznych założeń urbanistycznych (objętych strefami ochrony konserwatorskiej), a w szczególności: rozplanowania przestrzeni publicznych (np. ulic, placów, skwerów, itp.), osi kompozycyjnych i widokowych, rozmieszczenia dominant, gabarytów i sposobów zabudowy oraz form architektonicznych;
- zapewnienie stosownej ekspozycji całych zespołów zabudowy i najwartościowszych jej elementów;

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Przytuły na lata 2021-2024

- twórcze kontynuowanie tradycji konstrukcyjnych, materiałowych, wystroju i kolorystyki obiektów oraz zagospodarowania ich otoczenia;

- lokalizowanie funkcji użytkowych niekolizyjnych z historycznymi funkcjami obszarów, zapewniających podstawy ekonomiczne utrzymania dobrego stanu technicznego zabudowy i zagospodarowania oraz atrakcyjność turystyczną;

- eliminowanie funkcji użytkowych i obiektów kolizyjnych pod względem sanitarnym i estetycznym

z walorami kulturowymi obszarów zabytkowych;

- harmonijne wkomponowywanie nowej zabudowy w historyczną panoramę jednostek osadniczych ze strefami ochrony konserwatorskiej;

- poprawianie dostępności komunikacyjnej i systemów parkowania pojazdów oraz eliminacja uciążliwości ruchu drogowego, zwłaszcza tranzytowego towarowego;

- poprawianie warunków ochrony przeciwpożarowej;

- poprawianie standardu cywilizacyjnego zabudowy w zakresie wyposażenia w systemy kanalizacyjne i proekologiczne systemy energetyczne.

Ochrona i utrzymanie dobrego stanu technicznego obiektów zabytkowych z priorytetem obiektów o randze krajowej i regionalnej poprzez zapewnienie:

- funkcji użytkowych stosownych do lokalizacji i form architektonicznych obiektów-gwarantujących ich utrzymanie w dobrym stanie technicznym i racjonalne wykorzystanie dla potrzeb społecznych;

- obowiązku uzgodnienia z Podlaskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu oraz projektów budowlanych dotyczących rewaloryzacji i modernizacji obiektów zabytkowych i ich otoczenia.

Ochrona przed dewastacją i określenie warunków udostępnienia zwiedzającym obiektów archeologicznych oraz sposobów postępowania w przypadkach natrafienia na obiekty nieznanego pochodzenia w trakcie prowadzenia robót ziemnych.

Tworzenie wartości kulturowych w nowych i rewaloryzowanych zespołach zabudowy, w szczególności na bazie:

- przestrzeni publicznych o zindywidualizowanych formach urbanistycznych, takich jak: ulice, place, pasáže, ciągi piesze, skwery, zieleń parkowa i tereny sportowo- rekreacyjne;

- interesujących programowo i architektonicznie aranżacji otoczenia przestrzeni publicznych i ich zagospodarowania;

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Przytuły na lata 2021-2024

- wykorzystania w kompozycjach urbanistycznych szczególnych cech środowiska przyrodniczego- stosownie do jego predyspozycji, dla potrzeb terenów sportowo-rekreacyjnych i turystycznych, a konfiguracji terenów dla kształtowania sposobu zabudowy;
- rozmieszczenia akcentów i dominant przestrzennych, twórczo kontynuujących istniejące założenia urbanistyczne, stosowania zindywidualizowanych form architektonicznych poszczególnych obiektów lub ich grup, z zachowaniem harmonijnych gabarytów całościowych zespołów zabudowy i z dbałością o sylwetę przestrzenną całości jednostek osadniczych;
- harmonizowania gabarytów zabudowy plombowej z gabarytami otaczającej zabudowy (z wyjątkiem dominant przestrzennych i akcentów urbanistycznych wynikających z całościowych koncepcji urbanistycznych).

Plan zwraca uwagę na ochronę środowiska kulturowego w procesie integracji europejskiej. Zagrożenie stopniowym wytracaniem tożsamości kulturowej i narodowej społeczeństwa polskiego i społeczności lokalnych (regionalnych i subregionalnych) w konfrontacji z europejskim uniwersalnym modelem życia, wymaga szczególnej ochrony dziedzictwa kulturowego, zarówno materialnego jak i duchowego oraz kultywowania lokalnych specyfik kulturowych i religijnych, zgodnie z zasadami i postanowieniami:

- Konwencji w sprawie Ochrony Zabytków Architektonicznych w Europie (Cordoba 1985)- zobowiązującej do ochrony i utrzymania zabytków przy uwzględnieniu potrzeb współczesnego społeczeństwa;
- „Europejskiej Perspektywy Rozwoju Przestrzennego” (maj 1999 r.)- dokumentu opartego na dążeniu Unii Europejskiej do osiągnięcia trwałego i zrównoważonego rozwoju, w której za jeden z podstawowych celów uznano „ochronę i utrzymanie zasobów naturalnych i dziedzictwa kulturowego”;
- Międzynarodowej Karty Ogrodów IFLA- ICOMOS, Florencja 1981;
- Konwencji o ochronie dziedzictwa architektonicznego Europy- Granada 1985;
- Międzynarodowej Karty ochrony miast historycznych ICOMOS- Waszyngton 1987;
- Międzynarodowej Karty ochrony i zarządzania dziedzictwem archeologicznym ICAHM- ICOMOS, Lozanna 1989 r.

Plan ponadto zwraca uwagę na bariery wynikające z ochronności prawnej środowiska kulturowego. Wymienia strefy ochrony konserwatorskiej historycznych układów urbanistycznych i ruralistycznych oraz zespołów zabudowy zabytkowej i o wartościach kulturowych, w których występują bariery i ograniczenia dotyczące w szczególności:

- intensywności i efektywności wykorzystania terenów w strefach, w ramach ograniczeń gabarytów i sposobów zabudowy;
- dostępności komunikacyjnej, w tym obsługi parkingowej w ramach ograniczeń gabarytów ulic (przekrojów) i wymogów sanitarnych warunków zamieszkiwania (hałas, drgania),

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Przytuły na lata 2021-2024

- funkcjonowania zespołów w sytuacji tranzytowych ruchów komunikacyjnych, w tym zwłaszcza towarowych;

- poprawy standardów cywilizacyjnych i technicznego zabudowy, w sytuacjach utrudnień własnościowych, ekonomicznych i konieczności bieżącego funkcjonowania zabudowy.

Wymienia jednostki architektoniczno- krajobrazowe, mogące stwarzać problem przeniesienia ich ustaleń w sferę planowania miejscowego- z powodu ograniczeń dla własności prywatnej i narażeni właścicieli terenów i obiektów na skutki finansowe wynikające z tych ustaleń. Plan wskazuje bariery: kosztów realizacji ochrony konserwatorskiej, w tym programów działań rewitalizacyjnych oraz brak właściwej polityki samorządów lokalnych w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego oraz świadomości społecznej w tej kwestii. Plan pokazuje możliwości lepszego wykorzystania walorów kulturowych miejscowości położonych w sąsiedztwie obszarów o wysokich walorach przyrodniczych i głównych ciągów komunikacyjnych, jako atrakcji turystycznych, a części obiektów zabytkowych jako bazy obsługi turystyki.

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy(analiza dokumentów programowych gminy)

a) PROGRAM ROZWOJU LOKALNEGO GMINY PRZYTUŁY NA LATA 2015– 2020
przyjęty Uchwałą Rady Gminy Przytuły Nr VIII/43/2015 z dnia 22 października 2015 roku

Jednym z najważniejszych wyzwań Programu Rozwoju Lokalnego Gminy Przytuły na lata 2015-2020 jest ochrona przestrzeni i dziedzictwa kulturowego. Dokument zakłada zaprojektowanie działań, które służyć mają ochronie i zachowaniu zabytków m.in. poprzez ich konserwację i modernizację oraz kultywowanie tradycji przy jednoczesnym zachowaniu walorów i zasobów przyrodniczych regionu. Realizację tych zadań wspomóc ma współdziałanie władz samorządowych, instytucji kultury, służb konserwatorskich oraz innych odpowiedzialnych podmiotów na zasadzie komplementarności. Biorąc pod uwagę położenie oraz potencjał, a także główne bariery rozwojowe gminy Przytuły, pod względem uwarunkowań wynikających z dziedzictwa kulturowego.

b) STUDIUM UWARUNKOWAŃ I KIERUNKÓW ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO GMINY PRZYTUŁY ZMIANA STUDIUM PODJĘTA UCHWAŁĄ NR XVII/115/2017 RADY GMINY PRZYTUŁY Z DNIA 16 LUTEGO 2017 ROKU

Studium określa sposób realizacji oraz rozwoju polityki przestrzennej gminy uwzględniając jednocześnie uwarunkowania, które wynikają z dotychczasowego rozwoju, a także kierunki dalszych przekształceń przestrzeni, które to w konsekwencji mają wpływ na

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Przytuły na lata 2021-2024
dalsze kształtowanie zagospodarowania w zakresie koordynacji planowania miejscowego. Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Przytuły dokonuje analizy uwarunkowań związanych z zagadnieniem zasobów dziedzictwa kulturowego jakie znajdują się na obszarze obejmującym tereny gminy wiejskiej Przytuły, na podstawie których przyjmuje, że podstawowym kierunkiem rozwoju przestrzennego powinna być ich ochrona. W tym celu dokument określa potrzebę wypełnienia zadań takich jak :

- ustalenie wspólnej polityki w ochronie zabytków i przyrody
- kształtowanie świadomości społecznej o konieczności ochrony zabytków
- chronienie obszarów, obiektów chronionych prawem

Zasady ochrony konserwatorskiej:

Obiekty zabytkowe wpisane do rejestru zabytków objęte są ścisłą ochroną konserwatorską, która polega na ich zachowaniu i konserwacji. Wszelkie prace przy obiektach i na terenach zabytkowych oraz w ich bezpośrednim otoczeniu mogą być prowadzone za zgodą Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Ochrona zabytkowych założeń dworsko - ogrodowych polega na:

- zachowaniu i restauracji dworu oraz zabudowy podworskiej,
 - restauracji i rekonstrukcji elementów zabytkowych układu terenu:
- układ komunikacyjny,
 - podział funkcjonalno - przestrzenny,
 - osie kompozycyjne i widokowe,
 - cieki i zbiorniki wodne,
 - zachowanie i konserwacja starodrzewu,
 - usunięciu elementów zniekształcających kompozycję zieleni (np. samosiewy)
- i odtworzeniu elementów zniszczonych (uzupełnianie nasadzeń),
- zakazie lokalizowania na terenie założenia i w jego otoczeniu inwestycji o charakterze uciążliwym - mogącym przyczynić się do zniszczenia zabytku, a także obiektów zasłaniających widok na zabytek, czy też dysharmonizujących z jego elementami,
 - wszelkie prace przy zabytku oraz działalność inwestycyjna na jego terenie powinny być uzgadniane ze służbą konserwatorską.

Obiekty kulturowe

Pozostałe obiekty figurujące w spisie stanowią przedmiot zainteresowania konserwatorskiego, podlegają zachowaniu i ochronie. Prace przy obiektach kulturowych

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Przytuły na lata 2021-2024

winny być uzgadniane z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków. Rozbiórka budynku o wartościach kulturowych może być dokonana tylko w uzasadnionych przypadkach (zły stan zachowania) za zgodą Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Cmentarze

Ochrona cmentarzy i mogił historycznych polega na:

- wspieranie rozwoju budownictwa mieszkaniowego,
- poprawę dostępności do usług.
- wyłączeniu ich spod wszelkiej działalności inwestycyjnej nie związanej z ich rewaloryzacją,
- zachowaniu i konserwacji historycznych elementów ukształtowania terenu cmentarzy

(nasypy, wały, układ alejowy, układ kwater i mogił),

- zachowaniu i konserwacji starodrzewu,
- zachowaniu i konserwacji zabytkowych nagrobków, krzyży oraz innych elementów

małej architektury (bramy, ogrodzenia), usuwaniu elementów zniekształcających (np. samosiewy, wysypiska śmieci, wyrobiska),

- zakazie lokalizowania w ich bezpośrednim sąsiedztwie działalności o uciążliwym charakterze oraz obiektów zasłaniających widok na cmentarz, czy też dysharmonizujących przestrzennie i kompozycyjnie z jego elementami.

Zabytki archeologiczne

Zabytki archeologiczne objęte są ścisłą ochroną konserwatorską, która polega na zakazie prowadzenia na terenie zabytku wszelkiej działalności inwestycyjnej nie związanej z jego rewaloryzacją.

Stanowiska archeologiczne

Stanowiska archeologiczne objęte są obserwacją archeologiczną. Wszelka działalność inwestycyjna na ich terenie może być prowadzona pod nadzorem archeologiczno - konserwatorskim. W przypadku stwierdzenia reliktyw archeologicznych prace powinny być przerwane a teren udostępniony do badań archeologicznych, których wyniki zadecydują o możliwości ich kontynuowania.

5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy

5.2.1. POŁOŻENIE I ZARYS HISTORII OBSZARU GMINY PRZYTUŁY

W układzie administracyjnym Gmina Przytuły położona jest w województwie podlaskim (w jego zachodniej części), w powiecie łomżyńskim. Gmina Przytuły sąsiaduje z następującymi gminami:

- od zachodu z gminą: Stawiski,
- od południa z gminą Jedwabne,
- od wschodu z gminą: Radziłów,
- od północy z gminami: Grabowo, Wąsosz i Radziłów.

Gmina Przytuły obejmuje obszar o powierzchni 71,18 km². Sieć osadniczą w gminie tworzy 20 jednostek osadniczych wiejskich: Bagienice, Borawskie, Chrzanowo, Doliwy, Gardoty, Grzymki, Kubra-Przebudówka, Mieczki, Mroczyki, Nowa Kubra, Obrytki, Pieńki Okopne, Przytuły, Przytuły-Kolonia, Przytuły-Las, Stara Kubra, Supy, Trzaski, Wagi, Wilamowo. Większość jednostek osadniczych posiada zabudowę o charakterze zwartym. Kolonijny charakter zabudowy występuje we wsiach: Przytuły-Las i Kubra-Przebudówka.

Gmina Przytuły położona jest w zlewni rzeki Przytulanki, która jest głównym ciekim w gminie. Płyne ona z południowego – zachodu na północny – wschód. Po otrzymaniu z lewej strony cieku Matlak poniżej Radziłowa uchodzi do Wissy. Przytulanka w wielu miejscach zachowała swój naturalny charakter.

Gmina Przytuły to region rolniczo – hodowlany. Leży w granicach „Zielonych Płuc Polski”, jest to obszar o minimalnym stopniu zanieczyszczenia, bardzo wartościowy pod względem przyrodniczym, turystycznym. W podziale fizyczno – geograficznym obszar gminy położony jest w granicach mezoregionu Wysoczyzny Kolneńskiej oraz Kotliny Biebrzańskiej wchodzących w skład makroregionu Niziny Północnopodlaskiej.

5.2.2. Krajobraz kulturowy Gminy Przytuły

Krajobraz kulturowy to niepowtarzalny, indywidualny wizerunek miejsca, będący syntezą elementów przyrody i ukształtowania terenu oraz zachodzących na tym terenie procesów politycznych, gospodarczych, społecznych i kulturowych, związanych z aktywnością człowieka. Ujawnia się poprzez dziedzictwo materialne, kształtujące krajobraz przyrodniczy na przestrzeni dziejów oraz dziedzictwo niematerialne - zwyczaje, przekaz ustny, wiedza i umiejętności, także związane z nimi przedmioty i przestrzeń kulturowa, które są przekazywane z pokolenia na pokolenie i ustawicznie odtwarzane przez ludzi w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody. Jego ochrona jest najistotniejszym czynnikiem kształtowania tożsamości kulturowej mieszkańców, identyfikującej jednostkę z określonym zespołem wartości, idei, zachowań i obyczajów, bazującej na świadomości historycznej i tradycji z nią związanej. Określenie tożsamości kulturowej jest teraz - w dobie

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Przytuły na lata 2021-2024
upodmiotowienia się społeczności lokalnych postrzegających swój region jako małą ojczyznę
- szczególnie ważne.

Krajobraz kulturowy gminy tworzą 20 miejscowości. Sylwetki położonych pomiędzy polami i lasami mniejszych i większych wsi ukształtowane zostały przez rolnictwo, którym przez wieki zajmowała się ludność osiadła na tym terenie. W związku z powyższym charakter dzisiejszych miejscowości to przede wszystkim budownictwo mieszkaniowe oraz towarzyszące mu budynki gospodarcze, tworzące gospodarstwa położone jedno przy drugim, wzdłuż dróg przebiegających przez poszczególne wsie. Krajobraz kolejnych zagród uzupełniają elementy takie jak kapliczki, krzyże przydrożne, drewniane ganki, gołębniki, gruntowe drogi. Na obszarze gminy dominuje gospodarka rolna. Obszar charakteryzuje się średnią jakością przestrzeni produkcyjnej. Na terenie gminy funkcjonują gospodarstwa specjalistyczne w zakresie: hodowli bydła mlecznego, trzody chlewnej i zarybku oraz ogrodnictwo. Funkcja produkcyjno - usługowa ogranicza się do drobnych zakładów usługowo-produkcyjnych. Wsie Wagi i Pieńki Okopne predysponowane są do rozwoju agroturystyki jako funkcji wspomagającej.

POLITYKA OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO I KRAJOBRAZU

Celem polityki w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego i krajobrazu na obszarze

gminy jest:

- zachowanie i wyeksponowanie wartościowych zasobów dziedzictwa kulturowego decydujących o tożsamości kulturowej gminy;
- kształtowanie atrakcyjnego oblicza gminy, a szczególnie jego przestrzeni publicznych;
- zachowanie krajobrazu otwartego obszarów gminy o dużych walorach widokowych i przyrodniczych.

Zachowanie i ekspozycja wartościowych zasobów dziedzictwa kulturowego powinny

polegać na:

- zachowaniu i rewaloryzacji obiektów zabytkowych wpisanych zarówno do rejestru zabytków jak też ujętych w ewidencji zabytków, ze zwróceniem szczególnej uwagi na tradycyjną zabudowę drewnianą najbardziej zagrożoną ze względu na zły stan techniczny i postępujący rozwój nowej zabudowy;
- promocji zasobów dziedzictwa kulturowego, które stanowić mogą atrakcję turystyczną gminy, poprzez informację o zabytkach, oznaczenie obiektów zabytkowych oraz ewentualne wyznaczenie szlaków kulturowych wiodących przez najcenniejsze pod względem zachowania układy przestrzenne i obiektów zabytkowych fragmenty miejscowości;
- propagowaniu wśród mieszkańców gminy wartości zasobów dziedzictwa kulturowego

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Przytuły na lata 2021-2024 gminy, jej wyglądu i atrakcyjności;

- zachowaniu historycznych układów przestrzennych oraz dalszego ich rozwoju na zasadzie kontynuacji, wymiany i uzupełniania istniejącej zabudowy;
- ochronie stanowisk archeologicznych zlokalizowanych na terenie gminy.

Kształtowanie krajobrazu kulturowego wiąże się z:

- ustaleniem zasad kształtowania formy współczesnej zabudowy zgodnie z tradycją regionu;
- przestrzeganiem ustalonych zasad w realizacji poszczególnych obiektów, szczególnie obiektów użyteczności publicznej;
- dążeniem do poprawy wyglądu i ujednolicenia wewnątrz poszczególnych miejscowości, zwłaszcza terenów mieszkaniowych o zróżnicowanej formie i gabarycie oraz chaotycznie usytuowanej zabudowie, poprzez zwrócenie uwagi na ogrodzenia, zielen, małą architekturę a w przypadku przebudowy czy remontu, poprzez poprawę formy zabudowy;
- niedopuszczeniem do rozpraszania zabudowy oraz jej żywiołowego, niekontrolowanego rozwoju;
- kontynuacją tradycyjnych układów przestrzennych;
- podniesieniem atrakcyjności centrów miejscowości (przestrzeni publicznych) ze względu na ich ważną rolę w percepcji poszczególnych miejscowości (chodniki, mała architektura, zielen, oświetlenie);
- zachowaniem istniejących zadrzewień i założeń zielonych oraz obudowy cieków wodnych.

Zachowanie i ekspozycja krajobrazu otwartego wymaga:

- przeciwdziałania degradacji tych elementów krajobrazu naturalnego, które stanowią główny zasób gminy przez niedopuszczanie do zabudowania terenów najbardziej eksponowanych widokowo a także poprzez ochronę przed nadmiernym obudowywaniem (zagęszczaniem zabudowy) terenów położonych wzdłuż dróg posiadających walory widokowe (ciągów widokowych), jak również osi i punktów widokowych;
- niedopuszczania do dewastacji krajobrazu przez budowę elementów infrastruktury technicznej nadmiernie ingerujących w tereny o szczególnych walorach krajobrazowych.

Dzieje i dziedzictwo poszczególnych miejscowości:

- **PRZYTUŁY**

Wieś królewska położona była w drugiej połowie XVI wieku w powiecie radziłowskim ziemi wiskiej województwa mazowieckiego.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Przytuły na lata 2021-2024

Początki wsi Przytuły sięgają pierwszej ćwierci czternastego wieku. W 1422 roku książę Janusz I nadał Kielczowi herbu Kościesza wójtostwo we wsi książęcej, która od jego imienia przyjęła nazwę Kielczewo i tak była początkowo nazywana. W 1436 r. książę Władysław wystawił akt fundacji kościoła w Przytułach, swojej książęcej wsi. W 1506 roku w Przytułach odbył się sejmik ziemi wiskiej, gdzie została zawarta ugoda między bartnikami i szlachtą wiską, zezwalająca szlachcie na wykup barci w swoich dobrach pod określonymi warunkami. Rzeka Przytulanka, która przepływa przez Przytuły, aż do 1481 roku nazywana była Kubrą.

Parafia w Przytułach jest jedną z najstarszych w powiecie łomżyńskim erygowana została w pierwszej połowie XV wieku. Pierwszy drewniany kościół spłonął w 1656 roku, drugi rozebrano w 1770 roku, a trzeci przetrwał aż do 1941 roku, kiedy to został zniszczony podczas działań wojennych. Obecny kościół pw. Świętego Krzyża budowano w latach 1950 - 1960.

Elementem atrakcyjności turystycznej gminy są lasy. Stanowią one głównie bazę rekreacji związanej z grzybobraniem oraz zbiorami runa leśnego. Trudnością w turystycznym wykorzystaniu lasów jest ich prywatna struktura własności. Potencjał turystyczny stanowią występujące w gminie zabytki oraz stanowiska archeologiczne.

W latach 1921–1939 wieś i osada młyńska leżała w województwie białostockim, w powiecie kolneńskim (od 1932 w powiecie łomżyńskim), w gminie Przytuły.

Według Powszechnego Spisu Ludności z 1921 roku wieś i osadę młyńską zamieszkiwało 262 osoby, 225 było wyznania rzymskokatolickiego a 37 mojżeszowego. Jednocześnie 260 mieszkańców zadeklarowało polską przynależność narodową, 2 żydowską. Było tu 38 budynków mieszkalnych. Miejscowość należała do miejscowej parafii rzymskokatolickiej w m. Przytuły. Podlegała pod Sąd Grodzki w Stawiskach i Okręgowy w Łomży.

W wyniku napaści ZSRR na Polskę we wrześniu 1939 gmina znalazła się pod okupacją sowiecką. 2 listopada została włączona do Białoruskiej SRR. 4 grudnia 1939 włączona do nowo utworzonego obwodu białostockiego. Od czerwca 1941 roku pod okupacją niemiecką. 22 lipca 1941 r. włączona w skład Landkreis Lomscha, Bezirk Bialystok III Rzeszy.

W latach 1975–1998 miejscowość należała administracyjnie do województwa łomżyńskiego.

W miejscowości znajduje się kościół, który jest siedzibą parafii Krzyża Świętego. W strukturze kościoła rzymskokatolickiego parafia należy do metropolii białostockiej, diecezji łomżyńskiej, dekanatu Jedwabne.

• BAGIENICE

Prywatna wieś szlachecka Bagienice-Klimki położona była w drugiej połowie XVI wieku w powiecie radziłowskim ziemi wiskiej województwa mazowieckiego. W latach 1921–

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Przytuły na lata 2021-2024

1939 wieś leżała w województwie białostockim, w powiecie kolneńskim (od 1932 w powiecie łomżyńskim), w gminie Przytuły.

Według Powszechnego Spisu Ludności z 1921 roku zamieszkiwało tu 100 osób w 18 budynkach mieszkalnych. Miejscowość należała do miejscowej parafii rzymskokatolickiej w m. Romany. Podlegała pod Sąd Grodzki w Stawiskach i Okręgowy w Łomży; właściwy urząd pocztowy mieścił się w m. Jedwabne. W wyniku napaści ZSRR na Polskę we wrześniu 1939 gmina znalazła się pod okupacją sowiecką. 2 listopada została włączona do Białoruskiej SRR. 4 grudnia 1939 włączona do nowo utworzonego obwodu białostockiego. Od czerwca 1941 roku pod okupacją niemiecką. 22 lipca 1941 r. włączona w skład Landkreis Lomscha, Bezirk Bialystok III Rzeszy. W latach 1975–1998 miejscowość należała administracyjnie do województwa łomżyńskiego.

• **BORAWSKIE**

W dniu 8 grudnia 1426 roku książę mazowiecki, Janusz I, nadał braciom Dobiesławowi, Stanisławowi i Mikołajowi z Borawego (ostrołęckie) 10 włók ziemi położonych koło wsi Rostusz (obecnie Obrytki) w parafii Przytuły. Wieś nazywana była Borawice, a następnie przyjęła nazwę Borawskie. Bracia pieczętujący się herbem Cholewa przyjęli nazwisko Borawski. Prawa własności zostały potwierdzone w 1428 roku przez księcia Władysława I. W wyprawie wołoskiej króla Jana Olbrachta w 1497 roku wzięli udział Borawscy; Stanisław i Stefan z Borawic. Prywatna wieś szlachecka Borawice położona była w drugiej połowie XVI wieku w powiecie radziłowskim ziemi wiskiej województwa mazowieckiego. W 1784 roku wieś była zaściankiem szlacheckim, zamieszkanym przez następujące rodziny: Borawscy, Filipkowscy, Jorscy, Łoszewscy, Mieczkowscy, Rupińscy, Świążkowscy. W latach 1921–1939 wieś leżała w województwie białostockim, w powiecie kolneńskim (od 1932 w powiecie łomżyńskim), w gminie Przytuły.

Według Powszechnego Spisu Ludności z 1921 roku zamieszkiwało tu 178 osób w 33 budynkach. Miejscowość należała do miejscowej parafii rzymskokatolickiej w m. Przytuły. Podlegała pod Sąd Grodzki w Stawiskach i Okręgowy w Łomży; właściwy urząd pocztowy mieścił się w m. Jedwabne.

W wyniku napaści ZSRR na Polskę we wrześniu 1939 gmina znalazła się pod okupacją sowiecką. 2 listopada została włączona do Białoruskiej SRR. 4 grudnia 1939 włączona do nowo utworzonego obwodu białostockiego. Od czerwca 1941 roku pod okupacją niemiecką. 22 lipca 1941 r. włączona w skład Landkreis Lomscha, Bezirk Bialystok III Rzeszy.

W latach 1946-1975 miejscowość administracyjnie należała do województwa białostockiego. Natomiast w latach 1975-1998 miejscowość należała do województwa łomżyńskiego.

• **CHRZANOWO**

W latach 1921–1939 wieś leżała w województwie białostockim, w powiecie kolneńskim (od 1932 w powiecie łomżyńskim), w gminie Przytuły.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Przytuły na lata 2021-2024

Według Powszechnego Spisu Ludności z 1921 roku zamieszkiwało tu 149 osób w 25 budynkach mieszkalnych. Miejscowość należała do miejscowej parafii rzymskokatolickiej w m. Przytuły. Podlegała pod Sąd Grodzki w Stawiskach i Okręgowy w Łomży; właściwy urząd pocztowy mieścił się w m. Jedwabne.

W wyniku napaści ZSRR na Polskę we wrześniu 1939 gmina znalazła się pod okupacją sowiecką. 2 listopada została włączona do Białoruskiej SRR. 4 grudnia 1939 włączona do nowo utworzonego obwodu białostockiego. Od czerwca 1941 roku pod okupacją niemiecką. 22 lipca 1941 r. włączona w skład Landkreis Lomscha, Bezirk Bialystok III Rzeszy.

W latach 1975–1998 miejscowość administracyjnie należała do województwa łomżyńskiego. Przez wieś przebiega droga wojewódzka nr 668.

• DOLIWY

Dawniej prywatna wieś szlachecka położona była w drugiej połowie XVI wieku w powiecie radziłowskim ziemi wiskiej województwa mazowieckiego. W latach 1921–1939 wieś leżała w województwie białostockim, w powiecie kolneńskim (od 1932 w powiecie łomżyńskim), w gminie Przytuły.

Według Powszechnego Spisu Ludności z 1921 roku zamieszkiwało tu 59 osób w 12 budynkach mieszkalnych. Miejscowość należała do miejscowej parafii rzymskokatolickiej w m. Przytuły. Podlegała pod Sąd Grodzki w Stawiskach i Okręgowy w Łomży; właściwy urząd pocztowy mieścił się w m. Jedwabne.

W wyniku napaści ZSRR na Polskę we wrześniu 1939 gmina znalazła się pod okupacją sowiecką. 2 listopada została włączona do Białoruskiej SRR. 4 grudnia 1939 włączona do nowo utworzonego obwodu białostockiego. Od czerwca 1941 roku pod okupacją niemiecką. 22 lipca 1941 r. włączona w skład Landkreis Lomscha, Bezirk Bialystok III Rzeszy.

W latach 1975–1998 miejscowość administracyjnie należała do województwa łomżyńskiego.

• GARDOTY

Pierwsza wzmianka o Gardotach pojawiła się na początku XV wieku. Założycielem wsi był polski szlachcic Gardota. Gardoty powstały w wyniku nadania ziemi, przez księcia mazowieckiego Janusza I Starszego. Gardota otrzymał wówczas nadanie 10 włók [$\approx 1,8 \text{ km}^2$], w ziemi wiskiej na północno-wschodniej rubieży Księstwa Mazowieckiego. Wieś powstała na terenie niestałej osady. Stanowiła prywatny majątek szlachecki. Do 1548 roku wieś należała do powiatu wąsokiego, następnie do powiatu radziłowskiego w ziemi wiskiej województwa mazowieckiego. Materiałem potwierdzającym nadanie jest skan ze 120 karty z Metryk Książących.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Przytuły na lata 2021-2024

Książę Janusz nadał Gardocie z Gadamca (pow. przasnyski) z Rodu Rolów, 10 włók (między Rciszewem nadanym Falisławowi a Mroczkami-Kamiennymstokiem nadanym Mikołajowi) w ziemi wiskiej z wyjątkiem barci. Powstała tu wieś Gardoty nazwana imieniem właściciela. Mieszkali w niej potomkowie Gardotowie, nazwani później Gardockimi. Jeszcze w XVII wieku można spotkać niezmienione nazwisko Gardota. Gardoccy herbu Rola już w XV wieku byli bardzo rozrodzeni. Jeszcze w XVII wieku, sami zasiedlali swoją wieś. Zajmowali się bartnictwem i rzemiosłem. W pierwszym i drugim pokoleniu wieś stanowiła jeden majątek, w trzecim wieś została podzielona na sześć majątków. Jednym z pierwszych potomków Gardoty był Marcin z Gardot, właściciel wsi Gardoty. Zajmował się on bartnictwem. Z niewyjaśnionych przyczyn, herbem rodziny Gardockich został herb Jacyna.

• GRZYMKI

Początki wsi sięgają pierwszej połowy XV wieku. W roku 1421 bracia Grzymisław i Ramot z Siemiątkowa otrzymali od księcia mazowieckiego Janusza I trzydzieści włók ziemi zapisanych jako Manino. Potomkowie Grzymysława posługiwali się nazwiskiem Grzymkowski, a powstałą osadę nazwano Grzymkami. Prywatna wieś szlachecka położona była w drugiej połowie XVI wieku w powiecie radziłowskim ziemi wiskiej województwa mazowieckiego. W 1784 roku wieś była zaściankiem szlacheckim, zamieszkanym przez następujące rodziny: Grzymkowscy, Jaczyńscy, Kurkowscy, Mikuccy, Ramotowscy. W latach 1921–1939 wieś leżała w województwie białostockim, w powiecie kolneńskim (od 1932 w powiecie łomżyńskim), w gminie Przytuły.

Według Powszechnego Spisu Ludności z 1921 roku zamieszkiwały tu 103 osoby w 15 budynkach mieszkalnych. Miejscowość należała do miejscowej parafii rzymskokatolickiej w m. Romany. Podlegała pod Sąd Grodzki w Stawiskach i Okręgowy w Łomży; właściwy urząd pocztowy mieścił się w m. Jedwabne.

W wyniku napaści ZSRR na Polskę we wrześniu 1939 gmina znalazła się pod okupacją sowiecką. 2 listopada została włączona do Białoruskiej SRR. 4 grudnia 1939 włączona do nowo utworzonego obwodu białostockiego. Od czerwca 1941 roku pod okupacją niemiecką. 22 lipca 1941 r. włączona w skład Landkreis Lomscha, Bezirk Bialystok III Rzeszy.

W latach 1975–1998 miejscowość należała administracyjnie do województwa łomżyńskiego.

• KUBRA-PRZEBUDÓWKA

wieś w Polsce położona w województwie podlaskim, w powiecie łomżyńskim, w gminie Przytuły.

W latach 1975–1998 miejscowość administracyjnie należała do województwa łomżyńskiego.

• MIECZKI

Dawniej prywatna wieś szlachecka położona była w drugiej połowie XVI wieku w powiecie radziłowskim ziemi wiskiej województwa mazowieckiego. W latach 1921–1939 wieś leżała w

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Przytuły na lata 2021-2024
województwie białostockim, w powiecie kolneńskim (od 1932 w powiecie łomżyńskim), w gminie Przytuły.

Według Powszechnego Spisu Ludności z 1921 roku zamieszkiwało tu 154 osoby w 30 budynkach. Miejscowość należała do miejscowej parafii rzymskokatolickiej w m. Przytuły. Podlegała pod Sąd Grodzki w Stawiskach i Okręgowy w Łomży; właściwy urząd pocztowy mieścił się w m. Jedwabne.

W wyniku napaści ZSRR na Polskę we wrześniu 1939 gmina znalazła się pod okupacją sowiecką. 2 listopada została włączona do Białoruskiej SRR. 4 grudnia 1939 włączona do nowo utworzonego obwodu białostockiego. Od czerwca 1941 roku pod okupacją niemiecką. 22 lipca 1941 r. włączona w skład Landkreis Lomscha, Bezirk Bialystok III Rzeszy.

• **MROCZKI**

W latach 1921–1939 wieś leżała w województwie białostockim, w powiecie kolneńskim (od 1932 w powiecie łomżyńskim), w gminie Przytuły.

Według Powszechnego Spisu Ludności z 1921 roku zamieszkiwało tu 92 osób w 18 budynkach mieszkalnych. Miejscowość należała do miejscowej parafii rzymskokatolickiej w m. Przytuły. Podlegała pod Sąd Grodzki w Stawiskach i Okręgowy w Łomży; właściwy urząd pocztowy mieścił się w m. Jedwabne.

W wyniku napaści ZSRR na Polskę we wrześniu 1939 gmina znalazła się pod okupacją sowiecką. 2 listopada została włączona do Białoruskiej SRR. 4 grudnia 1939 włączona do nowo utworzonego obwodu białostockiego. Od czerwca 1941 roku pod okupacją niemiecką. 22 lipca 1941 r. włączona w skład Landkreis Lomscha, Bezirk Bialystok III Rzeszy.

W latach 1975–1998 miejscowość należała administracyjnie do województwa łomżyńskiego.

W Mroczkach urodził się legionista z roku 1914 - Franciszek Karwowski. Uczestnik walk o wolność Polski.

• **NOWA KUBRA**

Za Królestwa Polskiego wchodziła w skład gminy Kubra.

W latach 1921–1939 wieś leżała w województwie białostockim, w powiecie kolneńskim (od 1932 w powiecie łomżyńskim), w gminie Przytuły.

Według Powszechnego Spisu Ludności z 1921 roku zamieszkiwało tu 227 osób, 217 było wyznania rzymskokatolickiego a 10 mojżeszowego. Jednocześnie 217 mieszkańców zadeklarowało polską przynależność narodową a 10 żydowską. Było tu 36 budynków mieszkalnych[3]. Miejscowość należała do miejscowej parafii rzymskokatolickiej w m. Przytuły. Podlegała pod Sąd Grodzki w Stawiskach i Okręgowy w Łomży; właściwy urząd pocztowy mieścił się w m. Radziłów.

W wyniku napaści ZSRR na Polskę we wrześniu 1939 gmina znalazła się pod okupacją sowiecką. 2 listopada została włączona do Białoruskiej SRR. 4 grudnia 1939 włączona do nowo

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Przytuły na lata 2021-2024 utworzonego obwodu białostockiego. Od czerwca 1941 roku pod okupacją niemiecką. 22 lipca 1941 r. włączona w skład Landkreis Lomscha, Bezirk Białystok III Rzeszy.

W latach 1975–1998 miejscowość należała administracyjnie do województwa łomżyńskiego.

- **OBRYTKI**

Prywatna wieś szlachecka położona była w drugiej połowie XVI wieku w powiecie radziłowskim ziemi wiskiej województwa mazowieckiego. W latach 1975–1998 miejscowość należała administracyjnie do województwa łomżyńskiego.

Wieś z pierwszej połowy XV wieku. W latach 20. XV wieku książę mazowiecki Janusz I nadał 40 włók ziemi zwanych Obryte, leżących u źródeł rzeczki Białystok, Stanisławowi z Roman z Ziemi Ciechanowskiej. Pod koniec XV wieku potomkowie Stanisława przyjęli nazwiska Obrycki i Dziewanowski.

W 1784 roku wieś była zaściankiem szlacheckim, zamieszkanym przez następujące rodziny: Bzurowie, Filipkowscy, Grzymkowscy, Karwowsy, Kleszczewscy, Lesiewscy, Łepkowscy, Mikuccy, Obryccy, Rogowsy, Romatowsy, Smogorzewscy, Świeżkowscy, Szczuka, Szleszyńscy, Wołkowie. W latach 1921–1939 wieś leżała w województwie białostockim, w powiecie kolneńskim (od 1932 w powiecie łomżyńskim), w gminie Przytuły.

Według Powszechnego Spisu Ludności z 1921 roku zamieszkiwało tu 279 osób w 48 budynkach mieszkalnych. Miejscowość należała do miejscowej parafii rzymskokatolickiej w m. Przytuły. Podlegała pod Sąd Grodzki w Stawiskach i Okręgowy w Łomży; właściwy urząd pocztowy mieścił się w m. Stawiski.

W wyniku napaści ZSRR na Polskę we wrześniu 1939 gmina znalazła się pod okupacją sowiecką. 2 listopada została włączona do Białoruskiej SRR. 4 grudnia 1939 włączona do nowo utworzonego obwodu białostockiego. Od czerwca 1941 roku pod okupacją niemiecką. 22 lipca 1941 r. włączona w skład Landkreis Lomscha, Bezirk Białystok III Rzeszy.

- **PIEŃKI OKOPNE**

W latach 1921–1939 wieś leżała w województwie białostockim, w powiecie kolneńskim (od 1932 w powiecie łomżyńskim), w gminie Przytuły.

Według Powszechnego Spisu Ludności z 1921 roku zamieszkiwały tu 62 osoby w 11 budynkach mieszkalnych. Miejscowość należała do miejscowej parafii rzymskokatolickiej w m. Przytuły. Podlegała pod Sąd Grodzki w Stawiskach i Okręgowy w Łomży; właściwy urząd pocztowy mieścił się w m. Jedwabne.

W wyniku napaści ZSRR na Polskę we wrześniu 1939 gmina znalazła się pod okupacją sowiecką. 2 listopada została włączona do Białoruskiej SRR. 4 grudnia 1939 włączona do nowo utworzonego obwodu białostockiego. Od czerwca 1941 roku pod okupacją niemiecką. 22 lipca 1941 r. włączona w skład Landkreis Lomscha, Bezirk Białystok III Rzeszy.

W latach 1975–1998 miejscowość należała administracyjnie do województwa łomżyńskiego.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Przytuły na lata 2021-2024

• PRZYTUŁY KOLONIA

W latach 1921–1939 wieś leżała w województwie białostockim, w powiecie kolneńskim (od 1932 w powiecie łomżyńskim), w gminie Przytuły.

Według Powszechnego Spisu Ludności z 1921 roku zamieszkiwało tu 188 osób w 35 budynkach mieszkalnych. Miejscowość należała do miejscowej parafii rzymskokatolickiej w m. Przytuły. Podlegała pod Sąd Grodzki w Stawiskach i Okręgowy w Łomży.

W wyniku napaści ZSRR na Polskę we wrześniu 1939 gmina znalazła się pod okupacją sowiecką. 2 listopada została włączona do Białoruskiej SRR. 4 grudnia 1939 włączona do nowo utworzonego obwodu białostockiego. Od czerwca 1941 roku pod okupacją niemiecką. 22 lipca 1941 r. włączona w skład Landkreis Lomscha, Bezirk Bialystok III Rzeszy.

W latach 1975–1998 miejscowość należała administracyjnie do województwa łomżyńskiego.

• PRZYTUŁY LAS

wieś w Polsce położona w województwie podlaskim, w powiecie łomżyńskim, w gminie Przytuły.

W latach 1975–1998 miejscowość administracyjnie należała do województwa łomżyńskiego.

• STARA KUBRA

Za Królestwa Polskiego wchodziła w skład gminy Kubra.

W latach 1921–1939 wieś leżała w województwie białostockim, w powiecie kolneńskim (od 1932 w powiecie łomżyńskim), w gminie Przytuły.

Według Powszechnego Spisu Ludności z 1921 roku zamieszkiwało tu 190 osób, 185 było wyznania rzymskokatolickiego a 5 mojżeszowego. Jednocześnie 185 mieszkańców zadeklarowało polską przynależność narodową a 5 żydowską. Było tu 36 budynków mieszkalnych. Miejscowość należała do miejscowej parafii rzymskokatolickiej w m. Przytuły. Podlegała pod Sąd Grodzki w Stawiskach i Okręgowy w Łomży; właściwy urząd pocztowy mieścił się w m. Radziłów.

W wyniku napaści ZSRR na Polskę we wrześniu 1939 gmina znalazła się pod okupacją sowiecką. 2 listopada została włączona do Białoruskiej SRR. 4 grudnia 1939 włączona do nowo utworzonego obwodu białostockiego. Od czerwca 1941 roku pod okupacją niemiecką. 22 lipca 1941 r. włączona w skład Landkreis Lomscha, Bezirk Bialystok III Rzeszy.

W latach 1975–1998 miejscowość należała administracyjnie do województwa łomżyńskiego.

• SUPY

Prywatna wieś szlachecka Supy-Gręzka położona była w drugiej połowie XVI wieku w powiecie radziłowskim ziemi wiskiej województwa mazowieckiego.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Przytuły na lata 2021-2024
W latach 1921–1939 wieś leżała w województwie białostockim, w powiecie kolneńskim (od 1932 w powiecie łomżyńskim), w gminie Przytuły.

Według Powszechnego Spisu Ludności z 1921 roku zamieszkiwało tu 186 osób w 34 budynkach mieszkalnych. Miejscowość należała do parafii rzymskokatolickiej w m. Przytuły. Podlegała pod Sąd Grodzki w Stawiskach i Okręgowy w Łomży; właściwy urząd pocztowy mieścił się w m. Jedwabne.

W wyniku napaści ZSRR na Polskę we wrześniu 1939 gmina znalazła się pod okupacją sowiecką. 2 listopada została włączona do Białoruskiej SRR. 4 grudnia 1939 włączona do nowo utworzonego obwodu białostockiego. Od czerwca 1941 roku pod okupacją niemiecką. 22 lipca 1941 r. włączona w skład Landkreis Lomscha, Bezirk Bialystok III Rzeszy.

W czasie II wojny światowej w Supach stacjonowała żandarmeria niemiecka – siedzibę miała w lesie na Borkach.

W latach 1975–1998 miejscowość należała administracyjnie do województwa łomżyńskiego.

• TRZASKI

Dawniej prywatna wieś szlachecka położona była w drugiej połowie XVI wieku w powiecie radziłowskim ziemi wiskiej województwa mazowieckiego.

W latach 1921–1939 wieś leżała w województwie białostockim, w powiecie kolneńskim (od 1932 w powiecie łomżyńskim), w gminie Przytuły.

Według Powszechnego Spisu Ludności z 1921 roku zamieszkiwało tu 91 osób w 16 budynkach mieszkalnych. Miejscowość należała do parafii rzymskokatolickiej w m. Przytuły. Podlegała pod Sąd Grodzki w Stawiskach i Okręgowy w Łomży; właściwy urząd pocztowy mieścił się w m. Jedwabne.

W wyniku napaści ZSRR na Polskę we wrześniu 1939 gmina znalazła się pod okupacją sowiecką. 2 listopada została włączona do Białoruskiej SRR. 4 grudnia 1939 włączona do nowo utworzonego obwodu białostockiego. Od czerwca 1941 roku pod okupacją niemiecką. 22 lipca 1941 r. włączona w skład Landkreis Lomscha, Bezirk Bialystok III Rzeszy.

W latach 1975–1998 miejscowość należała administracyjnie do województwa łomżyńskiego.

• WAGI

Dawniej prywatna wieś szlachecka położona była w drugiej połowie XVI wieku w powiecie radziłowskim ziemi wiskiej województwa mazowieckiego.

W latach 1921–1939 wieś Wagi-Gnaty leżała w województwie białostockim, w powiecie kolneńskim (od 1932 w powiecie łomżyńskim), w gminie Przytuły.

Według Powszechnego Spisu Ludności z 1921 roku zamieszkiwało tu 95 osób w 16 budynkach mieszkalnych. Miejscowość należała do parafii rzymskokatolickiej w m. Przytuły. Podlegała

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Przytuły na lata 2021-2024
pod Sąd Grodzki w Stawiskach i Okręgowy w Łomży; właściwy urząd pocztowy mieścił się w m. Jedwabne.

W wyniku napaści ZSRR na Polskę we wrześniu 1939 gmina znalazła się pod okupacją sowiecką. 2 listopada została włączona do Białoruskiej SRR. 4 grudnia 1939 włączona do nowo utworzonego obwodu białostockiego. Od czerwca 1941 roku pod okupacją niemiecką. 22 lipca 1941 r. włączona w skład Landkreis Lomscha, Bezirk Białystok III Rzeszy.

W latach 1975–1998 miejscowość należała administracyjnie do województwa łomżyńskiego.

- **WILAMOWO**

Dawniej prywatna wieś szlachecka Wilamowo położona była w drugiej połowie XVI wieku w powiecie radziłowskim ziemi wiskiej województwa mazowieckiego.

W latach 1921–1939 wieś leżała w województwie białostockim, w powiecie kolneńskim (od 1932 w powiecie łomżyńskim), w gminie Przytuły.

Według Powszechnego Spisu Ludności z 1921 roku wieś zamieszkiwało 340 osób, 336 było wyznania rzymskokatolickiego a 4 mojżeszowego. Jednocześnie wszyscy mieszkańcy zadeklarowali polską przynależność narodową. Były tu 3 budynki mieszkalne[4]. Miejscowość należała do parafii rzymskokatolickiej w m. Romany. Podlegała pod Sąd Grodzki w Stawiskach i Okręgowy w Łomży; właściwy urząd pocztowy mieścił się w m. Stawiski.

W wyniku napaści ZSRR na Polskę we wrześniu 1939 gmina znalazła się pod okupacją sowiecką. 2 listopada została włączona do Białoruskiej SRR. 4 grudnia 1939 włączona do nowo utworzonego obwodu białostockiego. Od czerwca 1941 roku pod okupacją niemiecką. 22 lipca 1941 r. włączona w skład Landkreis Lomscha, Bezirk Białystok III Rzeszy.

W latach 1975–1998 miejscowość należała administracyjnie do województwa łomżyńskiego.

5.2.3. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków

Na terenie gminy Przytuły znajduje się 6 zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków (Tabela nr 1). Są to jedne z najcenniejszych elementów krajobrazu kulturowego na terenie gminy. Obiekty te objęte są wszelkimi rygorami prawnymi wynikającymi z treści odpowiednich aktów prawnych, w tym przede wszystkim – rygorami ochrony konserwatorskiej wynikającymi z przepisów ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Wszelkie działania podejmowane przy tego typu obiektach wymagają pisemnego pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Tabela Nr 1 Wykaz zabytków nieruchomych

OBIEKT	ADRES	DATOWANIE	NR REJ. ZABYTKÓW
Cmentarz z okresu I wojny światowej	Supy ok. 500 m od drogi pow. Jedwabne – Radziłów	1914-1918 r.	A-245 z 23.02.1987 r.
Grodzisko wcz. - średn. XI – XIII w .	Pieńki Grodzisko 12	XI-XIII w.	A- 188 1987r.
Cmentarzysko wcz. - średn. XI - XIII w.	przy drodze pow. Jedwabne -Wagi-Łoje	XI-XIII w.	A – 162 1987r.
Plebania	Przytuły, ul. Kościelna 9	1889 r.	A- 122 27.04.1981r.
Kaplica cmentarna	Przytuły ul. Kościelna	1805r.	A-358 07.04.1988r.
Cmentarz rzymskokatolicki	Przytuły, ul. Kościelna	1839r.	A-358 07.04.1988r.

5.2.4. Wykaz stanowisk archeologicznych

Zabytki archeologiczne objęte są ścisłą ochroną konserwatorską, która polega na zakazie prowadzenia na terenie zabytku wszelkiej działalności inwestycyjnej nie związanej z jego rewaloryzacją. Na terenie gminy występuje 10 stanowisk archeologicznych, w tym 2 zabytki archeologiczne. Reprezentują one szeroki przekrój chronologiczny: od epoki kamienia po okres średniowiecza. Zabytki archeologiczne objęte są ścisłą ochroną konserwatorską, która polega na zakazie prowadzenia na terenie zabytku wszelkiej działalności inwestycyjnej nie związanej z jego rewaloryzacją. Stanowiska archeologiczne objęte są obserwacją archeologiczną. Wszelka działalność inwestycyjna na ich terenie może być prowadzona pod nadzorem archeologiczno – konserwatorskim. W przypadku stwierdzenia reliktywów archeologicznych prace powinny być przerwane a teren udostępniony do badań archeologicznych.

ZAGROŻENIA DLA ZABYTKÓW ARCHEOLOGICZNYCH

Stanowiska archeologiczne podlegają stałym zagrożeniom z powodu intensyfikacji działalności przemysłowej, rolniczej i urbanistycznej. Zgodnie z art. 6 pkt 3 Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. Nr 162, poz. 1568 ze zmianami) wszystkie zabytki archeologiczne, bez względu na stan zachowania podlegają ochronie i opiece. Zasięg stanowisk na mapach, wyznaczony na podstawie badań powierzchniowych, winien być traktowany orientacyjnie, gdyż pozostałości osadnictwa mogą także wystąpić poza wytyczonymi ich granicami. Najlepiej zachowane stanowiska archeologiczne występują na nieużytkach, terenach niezabudowanych oraz zalesionych. Największym zagrożeniem dla nich są inwestycje przemysłowe i budowlane, przebudowy układów ruralistycznych, czy założeń pałacowych, folwarcznych i parkowych, gdyż prowadzą często do naruszenia

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Przytuły na lata 2021-2024
średniowiecznych i nowożytnych nawarstwień kulturowych. Zagrożeniem mogą być także nielegalne eksploracje dokonywane przez samodzielnych poszukiwaczy, niszczące przede wszystkim cmentarzyska oraz pozostałości po I czy II wojnie światowej.

Tabela Nr 2 Wykaz stanowisk archeologicznych

Lp.	Miejscowość	Obszar AZP	Nr stanowiska wg AZP	Funkcja	Chronologia/Kultura	Nr	Data wpisu
1.	Chrzanowo	Obszar 32-79	St. Nr 18	Obozowisko i cmentarzysko	Epoka kamienia, okres wpływów rzymskich	-	-
2.	Mieczki	Obszar 33-78	St. Nr 15	Obozowisko oraz ślady osadnicze	Epoka kamienia, wczesne i późne średniowiecze	-	-
3.	Przytuły Kolonia	Obszar 33-78	St. Nr 24	Obozowisko oraz ślady osadnicze	Epoka kamienia, okres wpływów rzymskich	-	-
4.	Przytuły Kolonia	Obszar 33-78	St. Nr 25	osada	-	-	-
5.	Przytuły Kolonia	Obszar 33-78	St. Nr 30	obozowisko	Epoka kamienia	-	-
6.	Przytuły Kolonia	Obszar 33-78	St. Nr 31	Okazy osadnicze	Epoka kamienia, okres wpływów rzymskich średniowiecze	-	-
7.	Kubra Przebudówka	Obszar 33-79	St. Nr 12-15	Ślady osadnicze	Epoka kamienia	-	-
8.	Pieńki Grodzisko	Obszar 33-79	St. Nr 24	Grodzisko	Wczesne średniowiecze (XI-XIIIw.)	A-188	1987r.
9.	Pieńki Grodzisko	Obszar 33-79	St. Nr 25	Osada	Wczesne średniowiecze XII-XIIIw.	-	-
10.	Pieńki Okopne	Obszar 33-79	St. Nr 26	Cmentarzysko	Wczesne średniowiecze (XII-XIIIw.)	A-162	1987r.

5.2.5. Inne obiekty o charakterze zabytkowym (zabytki ruchome)

Na terenie Gminy Przytuły znajdują się kapliczki i krzyże przydrożne, cmentarze, które nie są wpisane do rejestru zabytków ruchomych. Tradycja wznoszenia kapliczek, figur i krzyży jako formy kultu religijnego najsilniej rozwinęła się w XVII wieku. Do obecnych czasów zachowało się tych obiektów, a zwłaszcza kapliczek i krzyży przydrożnych. Są to zwykle rzeźby świętych ustawione na cokole pokrytym dekoracjami ornamentowymi lub na słupach kamiennych. Na cokołach zazwyczaj widnieją data i nazwiska fundatorów.

Lp.	Obiekt	Miejscowość	Uwagi
1	<p data-bbox="331 279 618 310">Kapliczka przydrożna</p> 	Chrzanowo	<p data-bbox="1200 344 1367 659">Materiał: cegła / kamień Data powstania: 3 ćw. XIX w. Własność: Filochowski Ryszard</p>
2	<p data-bbox="331 1686 618 1717">Kapliczka przydrożna</p>	Wilamowo	<p data-bbox="1200 1686 1367 1852">Materiał: cegła, ogrodzona płotkiem drewnianym</p>

			<p>Data powstania: XIXw.</p>
<p>3</p>	<p>Kapliczka z połowy XIX w.</p> 	<p>Wilamowo</p>	<p>Materiał: kamień, cegła, Data powstania: połowa XIXw.</p>

5.2.6. Dziedzictwo niematerialne

Dziedzictwo niematerialne to tradycja, żywe przejawy kultury odziedziczone po przodkach i przekazywane kolejnym pokoleniom. Jest to niezmiennie ważny aspekt dziedzictwa kulturowego, istotny w procesie kształtowania tożsamości każdej grupy społecznej i jednostki. Dziedzictwo niematerialne obejmuje tradycje i przekazy ustne, w tym język - jako narzędzie przekazu, spektakle i widowiska, zwyczaje, obyczaje i obchody świąteczne, wiedzę o wszechświecie i przyrodzie oraz związane z nią praktyki, umiejętności związane z tradycyjnym rzemiosłem.

Działalność kulturalna prowadzona jest okazjonalnie w remizach Ochotniczej Straży Pożarnej i Świetlicach Wiejskich na terenie gm. Przytuły. Na terenie gminy organizowane różnego rodzaju imprezy, jedne z nich mają charakter cykliczny tzn. powtarzają się w systemie roku inne odbywają się jednorazowo. Wśród najważniejszych można wskazać: Dzień Dziecka , Turniej Piłki Nożnej o Puchar Wójta Gminy Przytuły.

Szerzeniem kultury na terenie gminy zajmuje się także Stowarzyszenie „WILAMOWIACY” mające w obszarze swojego działania m.in.: edukacyjną, kulturalną, wspieranie inicjatyw społecznych, współpracę z gminą.

5.2.7. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Zgodnie z art. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca

2003 r. formami ochrony zabytków są:

- wpis do rejestru zabytków;
- wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;
- uznanie za pomnik historii;
- utworzenie parku kulturowego;
- ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

W zasadzie podstawowym instrumentem ochronnym jest wpis do rejestru zabytków – pozostałe formy ochrony konserwatorskiej są w niewielkim stopniu wykorzystywane. Wpis do rejestru jest jedyną pozostającą w dyspozycji wojewódzkiego konserwatora zabytków formą ochrony, uchwalenie planu miejscowego oraz powołanie parku kulturowego pozostaje w kompetencjach gminy, zaś pomniki historii w drodze rozporządzenia ustanawia Prezydent RP. Natomiast Lista Skarbów Dziedzictwa jest formą ochrony konserwatorskiej zarezerwowaną dla zabytków ruchomych, prowadzoną przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Obecnie na terenie Gminy Przytuły nie ma zabytków objętych taką formą ochrony.

5.2.8. Zabytki w Gminnej Ewidencji Zabytków

Do obowiązków samorządu lokalnego należy ochrona zabytków, które znajdują się na terenie gminy. Zadania te precyzuje art. 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. Gminy mają dbać między innymi o: „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwale zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie” oraz zapobiegać „zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków”. Do obowiązków nałożonych przez ustawę na gminę należy: „uwzględnienie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”, czemu ma służyć gminna ewidencja zabytków.

W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
- 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
- 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Szczegółowe wytyczne na temat opracowania i prowadzenia gminnej ewidencji zabytków zostały określone w Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2011 r., Nr 113, poz. 661). Konsekwencją ujęcia obiektów lub obszarów niewpisanych do rejestru zabytków w gminnej ewidencji zabytków, jest obowiązek uzgodnienia z wojewódzkim konserwatorem zabytków planowanych przy nich działań za pośrednictwem właściwego organu gminy lub organu administracji architektoniczno - budowlanej. Uzgodnienia z wojewódzkim konserwatorem zabytków w odniesieniu do ww. ustawy obiektów prowadzone są na etapie wydania decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego (art. 53. ust. 4 pkt 2, art. 60 ust. 1 ustawy z dnia 27 marca 2003 r.) oraz na etapie wydania decyzji o pozwoleniu na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego (art. 39 ust. 3 ustawy z dnia 7 lipca 1994 r. - Prawo budowlane). Ponadto właściciele lub posiadacze zabytków ujętych w gminnej ewidencji zabytków mają obowiązek zawiadomienia wojewódzkiego konserwatora zabytków o wszelkich zagrożeniach, niekorzystnych zmianach oraz o zmianie stanu prawnego zabytku. Mają też obowiązek uczestniczenia w kosztach badań archeologicznych prowadzonych na swoim terenie.

Gminna ewidencja zabytków jest dokumentem otwartym. Powinna być stale weryfikowana i aktualizowana.

Gminna ewidencja zabytków gminy Przytuły została opracowana przy opracowaniu GPOnZ. Spis obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków przedstawia tabela poniżej - Tabela nr 3.

Tabela Nr 3 Wykaz zabytków ujętych w Gminnej Ewidencji Zabytków

OBIEKT	ADRES	DATOWANIE	NR REJ. ZABYTEKÓW
Młyn wodny/ elektryczny	Chrzanowo 32	Okolo 1952r.	-
Kapliczka przydrożna	Chrzanowo	3 ćw. XIX w.	-
Wiatrak	Doliwy przy drodze pow. Mroczy - Przytuły	1848r.	-
Spichlerz	Wilamowo 57 przy drodze pow. Romany - Wilamowo	XIX/XXw.	-
Kapliczka z połowy XIX w	Wilamowo 64 przy drodze pow. Romany - Wilamowo	połowa XIX w.	-
Cmentarz z okresu I wojny światowej	Supy ok. 500 m od drogi pow. Jedwabne – Radziłów	1914-1918 r.	A-245 z 23.02.1987 r.
Grodzisko wcz. - średn. XI – XIII w .	Pieńki Grodzisko 12	XI-XIII w.	A- 188 1987r.
Cmentarzysko wcz. - średn. XI - XIII w.	przy drodze pow. Jedwabne -Wagi-Łoje	XI-XIII w.	A – 162 1987r.
Pozostałości zespołu dworskiego	Przytuły, ul. Kościelna 10	2 ćw. XIX w.	-
Plebania	Przytuły, ul. Kościelna 9	1889 r.	A- 122 27.04.1981r.
Kaplica cmentarna	Przytuły ul. Kościelna	1805r.	A-358 07.04.1988r.
Cmentarz rzymskokatolicki	Przytuły, ul. Kościelna	1839r.	A-358 07.04.1988r.
Dom mieszkalny	Przytuły, ul. Kościelna 12	XX w.	-
Dom	Przytuły, ul. Kościelna 3	XIX w.	-

Wykaz stanowisk archeologicznych

Lp.	Miejscowość	Obszar AZP	Nr stanowiska wg AZP	Funkcja	Chronologia/Kultura	Nr	Data wpisu
1.	Chrzanowo	Obszar 32-79	St. Nr 18	Obozowisko i cmentarzysko	Epoka kamienia, okres wpływów rzymskich	-	-
2.	Mieczki	Obszar 33-78	St. Nr 15	Obozowisko oraz ślady osadnicze	Epoka kamienia, wczesne i późne średniowiecze	-	-

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Przytuły na lata 2021-2024

3.	Przytuły Kolonia	Obszar 33-78	St. Nr 24	Obozowisko oraz ślady osadnicze	Epoka kamienia, okres wpływów rzymskich	-	-
4.	Przytuły Kolonia	Obszar 33-78	St. Nr 25	osada	-	-	-
5.	Przytuły Kolonia	Obszar 33-78	St. Nr 30	obozowisko	Epoka kamienia	-	-
6.	Przytuły Kolonia	Obszar 33-78	St. Nr 31	Okazy osadnicze	Epoka kamienia, okres wpływów rzymskich średniowiecze	-	-
7.	Kubra Przebudówka	Obszar 33-79	St. Nr 12-15	Ślady osadnicze	Epoka kamienia	-	-
8.	Pieńki Grodzisko	Obszar 33-79	St. Nr 24	Grodzisko	Wczesne średniowiecze (XI-XIIIw.)	A-188	1987r.
9.	Pieńki Grodzisko	Obszar 33-79	St. Nr 25	Osada	Wczesne średniowiecze XII-XIIIw.	-	-
10.	Pieńki Okopne	Obszar 33-79	St. Nr 26	Cmentarzysko	Wczesne średniowiecze (XII-XIIIw.)	A-162	1987r.

5.3. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla Gminy Przytuły

Kwestia wartościowania dziedzictwa kulturowego i zabytków jest rozważana przez specjalistów od wielu lat. Zagadnieniu temu poświęcono niezliczoną liczbę wystąpień artykułów i publikacji, nie dochodząc do wiążących wniosków. W trakcie dyskusji wypracowano kilka schematów wartościowania zabytków, które w dalszym ciągu są dyskutowane. W Przytułach dawne miesza się z nowym – powiadają mieszkańcy – i choć żyjemy cicho i skromnie, jakby z dala od wielkiego świata, to jest tu nowoczesna infrastruktura informatyczna, oddana do użytku w 2004 roku sieć wodociągowa, nowa stacja paliw w Kubrze Nowej i Przytułach, bank, poczta oraz stawy rybne Polskiego Związku Wędkarskiego. Istnieją też inne ciekawe miejsca czekające na nowych właścicieli i inwestorów i jest ich nie mało! Aktualnie w gminie Przytuły turystyka odgrywa niewielką rolę w strukturze społeczno – gospodarczej. Ruch turystyczny posiada jedynie znaczenie tranzytowe w oparciu o szlak turystyki samochodowej Łomża – Jedwabne – Radziłów – Osowiec oraz stację paliw w Nowej Kubrze. Baza turystyczna ogranicza się do kilku gospodarstw agroturystycznych w Trzaskach i Wagach oraz punktu gastronomicznego w Przytułach. Ciekie wodne pozbawione są możliwości wykorzystania ich dla celów rekreacyjnych z uwagi na stan sanitarny, małe przepływy wód oraz niskie walory wędkarskie. Elementem atrakcyjności turystycznej w gminie są kompleksy leśne. Stanowią one głównie bazę rekreacji związanej z grzybobraniem oraz zbiorami runa leśnego. Trudnością w turystycznym wykorzystaniu lasów jest ich prywatna struktura własności. Potencjał turystyczny stanowią występujące w gminie zabytki oraz stanowiska archeologiczne. Spośród budowli znajdujących się na terenie gminy najistotniejsze znaczenie dla jej tożsamości i dziedzictwa posiadają w szczególności budowle o funkcji sakralnej i reprezentacyjnej.

Poniżej omówiono najważniejsze znajdujące się na terenie Gminy Przytuły m.in.:

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Przytuły na lata 2021-2024

- 1) Cmentarz z okresu I wojny światowej (1914-1918 r.) Nr rej. i data wpisu: A-245 z 23.02.1987r. We wsi Supy znajduje się cmentarz wojenny żołnierzy niemieckich i rosyjskich z okresu I wojny światowej, ogrodzony kamiennym murem z metalową bramą. Znajduje się tam duży głaz narzutowy z krzyżem metalowym oraz napisem na kamieniu w języku niemieckim i z datą 1915. Wpisany do rejestru zabytków.

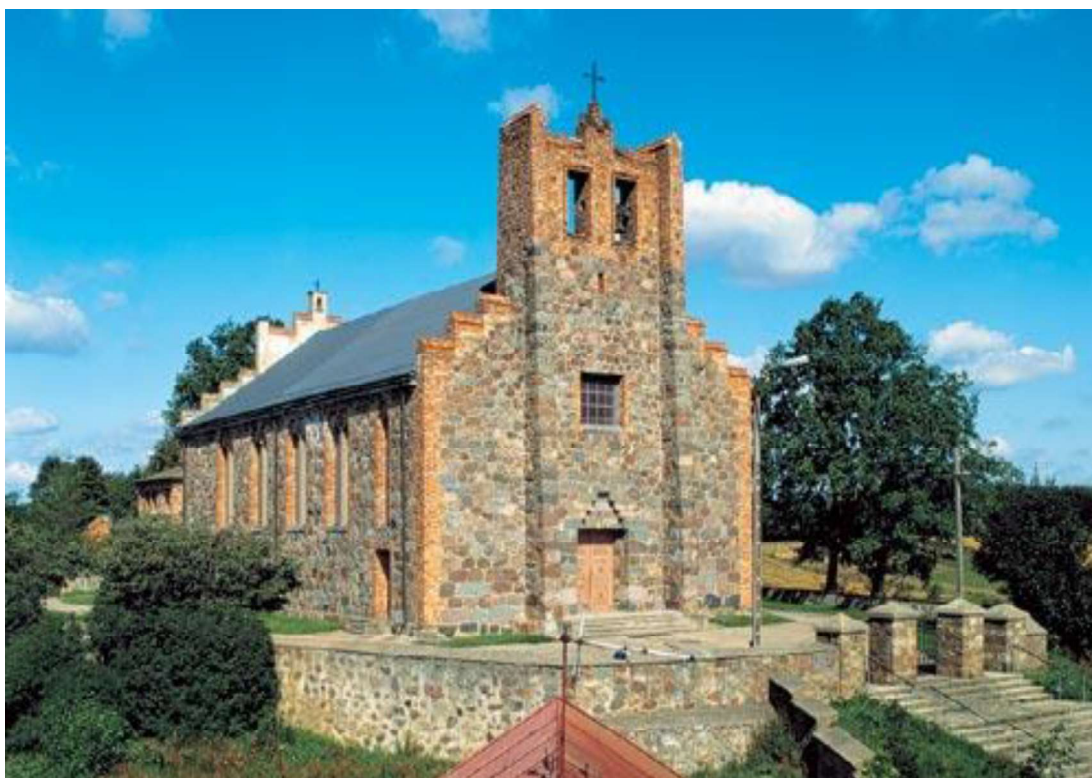
- 2) Kaplica cmentarna 1805 rok Nr rej. i data wpisu A-358 z 07.04.1988r. Znajduje się na cmentarzu parafialnym w Przytułach.

- 3) Kościół Parafialny w Przytułach - W historii parafii istniało kilka kościołów, pierwszy pw. Świętego Krzyża wybudowano przed 1436 rokiem. Był to drewniany budynek, który spłonął w czasie wojen szwedzkich. W 1656 roku wybudowano kolejny drewniany kościół, który przetrwał ponad 100 lat. W 1770 roku rozebrano stary kościół i rozpoczęto budowę nowego, również drewnianego na murowanym fundamencie. Świątynia zbudowana była z drzewa

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Przytuły na lata 2021-2024

kostkowego czyli bali, jej wymiary wynosiły: długość 36 łokci (ok. 18 m) i szerokość 20 łokci (ok. 10 m). Kościół miał trzy nawy, które oświetlało 10 dużych okien i 4 małe. Oprócz głównego ołtarza były jeszcze boczne. Dach kościoła pokryty był gontem. W 1880 roku dobudowano wieżę. Kościół ten przetrwał do II wojny światowej. W 1941 roku spłonął w czasie wycofywania się wojsk rosyjskich. Po spaleniu kościoła nabożeństwa początkowo odprawiano w kaplicy cmentarnej, a następnie urządzono tymczasową kaplicę w budynku gospodarczym, która służyła celom kultowym, aż do wybudowania nowej Świątyni. Budowę obecnego kościoła rozpoczął ks. Stanisław Skrodzki w roku 1950, a ukończył ks. Lucjan Steć w 1960 roku. Świątynia jest w stylu nowoczesnym z łamanego kamienia polnego i cegły, trójnawowa o wymiarach: długość 45 m, szerokość 15 m, wysokość do sklepienia 13 m, wieża 30 m. Z kościołem sąsiaduje cmentarz grzebalny, na którym stoi murowana kaplica, zaś przed kościołem stoi żelazny krzyż na granitowym cokole z datą 1891 r. Do parafii należą następujące miejscowości : Borawskie, Chrzanowo, Doliwy, Kubra Przebudówka, Mieczki, Mroczyki, Nowa Kubra, Obrytki, Przytuły, Przytuły Kolonia, Przytuły Las, Stara Kubra, Supy, Wagi, Wypychy.

4) Pomimo cichości i spokoju miejsca, tragiczne wydarzenia naszej historii nie ominęły Przytuł. Na cmentarzu wytyczonym w 1805 roku znajduje się Pomnik Sybiraków - wywiezionych przemocą w głąb Rosji. Na starym wojskowym cmentarzu znaleźli miejsce wiecznego spoczynku polegli w latach I i II Wojny Światowej, a tuż koło kościoła postawiono kamień upamiętniający jednego z “żołnierzy wyklętych” -majora Jana Tabortowskiego “Bruzdy”, którego ostatnia

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Przytuły na lata 2021-2024
potyczka z MO/SB w Przytułach zakończyła się tragicznie. W 2008 roku został postawiony
pomnik poświęcony bohaterom w rocznicę 90-lecia odzyskania niepodległości przez Polskę.

**Pomnik upamiętniający
90 rocznicę odzyskania
przez Polskę Niepodległości**

6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy

Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy Przytuły. Analiza szans i zagrożeń w celu właściwej oceny stanu dziedzictwa kulturowego gminy Przytuły oraz możliwości gminy w tym zakresie, przeprowadzono analizę SWOT.

Analiza SWOT jest najbardziej powszechnym wstępnym sposobem analizy strategicznej zagadnienia. Pozwala ona na zebranie i uporządkowanie oraz ocenę posiadanych informacji. Składnikami analizy są uwarunkowania wewnętrzne (mocne i słabe strony) oraz uwarunkowania zewnętrzne (szanse i zagrożenia). Metoda ma na celu ustalenie najbardziej optymalnej strategii działania w oparciu o silne strony oraz szanse zagadnienia przy jednoczesnej eliminacji lub ograniczeniu słabych stron i zagrożeń.

S - STRENGTHS, czyli silne strony,

W - WEAKNESSES, czyli słabe strony,

O - OPPORTUNITIES, czyli szanse,

T - THREATS, czyli zagrożenia.

Poniżej przedstawione zostały wyniki analizy SWOT (Tabela nr 4), skoncentrowanej wokół problematyki zarządzania zasobem dziedzictwa kulturowego gminy Przytuły. Oznacza to, że obok zagadnień związanych z ochroną i opieką nad zabytkami, uwzględniono także inne czynniki, które wynikają z różnorodności elementów składających się na dziedzictwo kulturowe.

W tabeli znalazły się silne i słabe strony oraz szanse i zagrożenia dotyczące zasobu zabytkowego, warunków dla realizacji działań w zakresie inicjowania, wspierania, koordynowania badań i prac budowlanych w odniesieniu do nieruchomości zabytkowych, jak również upowszechniania i promowania dziedzictwa materialnego i niematerialnego dla rozwoju gminy. Analiza nawiązuje w ten sposób do fundamentalnego założenia względem niniejszego GPOnZ - konieczności przemodelowania systemu ochrony zabytków w efektywny system ochrony dziedzictwa.

Czynniki rozwoju podzielić można – ze względu na ich pochodzenie – na wewnętrzne, na które społeczność lokalna ma wpływ (silne i słabe strony), oraz na czynniki zewnętrzne – umiejscowione w bliższym i dalszym otoczeniu jednostki (szanse i zagrożenia), na które społeczność lokalna nie ma bezpośredniego wpływu. Jednocześnie czynniki te można podzielić według kryterium charakteru wpływu na społeczność lokalną, dzięki czemu wyróżnić można czynniki: pozytywne, czyli atuty i szanse, oraz negatywne, czyli słabości i zagrożenia.

Tabela Nr 4 ANALIZA SWOT

SILNE STRONY GMINY PRZYTUŁY	SŁABE STRONY GMINY PRZYTUŁY
<ul style="list-style-type: none"> - dogodne położenie komunikacyjne, przy głównych szlakach komunikacyjnych; - otwartość i przychylność władz samorządowych; - akcentowanie rozwoju turystyki z wykorzystaniem dziedzictwa kulturowego w dokumentach strategicznych gminy; - środowisko przyrodnicze gminy, sprzyjające promowaniu na tym obszarze aktywnej rekreacji i sportu; - położenie gminy w obszarze „Zielonych Płuc Polski”; - walory krajobrazowe gminy; - zaktualizowana gminna ewidencja zabytków; - silne poczucie tożsamości lokalnej Mieszkańców; 	<ul style="list-style-type: none"> - brak popularyzacji wiedzy o wartości chronionych obiektów oraz idei ochrony zabytków; - brak zaangażowania społeczeństwa w rozwój gminy; - niewystarczająca wizualizacja obszaru (brak tablic informacyjnych, oznakowań tras, szlaków, miejsc historycznych, punktów turystycznych); - brak miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego obejmujących obiekty zabytkowe; - brak wystarczających środków w budżecie gminy na wsparcie działań z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego.
SZANSE GMINY PRZYTUŁY	ZAGROŻENIA GMINY PRZYTUŁY
<ul style="list-style-type: none"> - pojawienie się funduszy pomocowych wspomagających inwestycje gminne; - możliwość wsparcia finansowego z różnych źródeł, w tym ze środków Unii Europejskiej; - podniesienie poziomu życia ludzi; - wykorzystanie walorów przyrodniczych i zasobów kulturowych dla rozwoju turystyki; - wzrost świadomości w widzeniu obiektu zabytkowego jako miejsca do życia i jako lokowanie kapitału; - kreowanie nowych obszarów i produktów turystycznych w oparciu o atrakcyjny sposób zagospodarowania obiektów zabytkowych; 	<ul style="list-style-type: none"> - brak jasnych i przejrzystych przepisów regulujących działania przy obiektach zabytkowych niewpisanych do rejestru zabytków; - jednowymiarowe postrzeganie zasobów dziedzictwa kulturowego: wyłącznie poprzez pryzmat ich gospodarczego wykorzystania lub przeciwnie- jedynie jako zasobu historycznego; - brak dostatecznego nadzoru nad remontami i przebudowami obiektów zabytkowych; - brak środków finansowych na infrastrukturę; - skomplikowane procedury w ubieganiu się o środki zewnętrzne skutkujące stosunkowo niewielkim wykorzystaniem

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Przytuły na lata 2021-2024

- poprawa dostępności do zabytków przez wprowadzanie nowoczesnych, bazujących na technologiach internetowych systemów informacji turystycznej; - rosnąca rola samorządu włączającego się w sferę ochrony dziedzictwa;	środków z Unii Europejskiej, zwłaszcza przez osoby prywatne; - niska świadomość mieszkańców gminy w temacie skarbów kultury, dziedzictwa i tradycji charakteryzujących gminę; - brak zaplecza dla obsługi ruchu turystycznego w regionie.
--	---

7. Założenia programowe

GPOnZ służy ochronie i wykorzystaniu lokalnych zasobów dziedzictwa kulturowego w różnych dziedzinach życia społecznego. Realizacja wyznaczonych celów wymaga przede wszystkim zmiany w świadomości, szczególnie w obszarze odpowiedzialności jednostki samorządu terytorialnego, podmiotów, instytucji i sfer funkcjonalnych, które odpowiadają za ochronę środowiska kulturowego i naturalnego, za ład i zagospodarowanie przestrzenne, a także wyznaczone kierunki rozwoju gminy. Ważne jest także, aby właściciele zabytkowych obiektów, zmienili swoje podejście, przyczyniając się w ten sposób do poprawy stanu zachowania wszelkich dóbr środowiska kulturowego i naturalnego.

7.1. Priorytety programu opieki nad zabytkami Gminy Przytuły:

- 1) włączenie problematyki ochrony zabytków do bieżących zadań Gminy Przytuły;
- 2) uwzględnianie uwarunkowań prawnych opieki nad zabytkami;
- 3) rozpoznawanie potrzeb dotyczących podejmowania działań zmierzających do zahamowania procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- 4) eksponowanie zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- 5) podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych;
- 6) tworzenie warunków współpracy z właścicielami zabytków dla zapewnienia ich opieki.

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 roku (Dz. U. z 2020 r. poz. 282 z późn. zm.) nakłada na jednostki samorządu terytorialnego obowiązek prowadzenie ewidencji zabytków. Wyżej wymieniona ustawa określa rodzaj zabytków nieruchomych podlegających ochronie, bez względu na obecny stan zachowania.

1. Na podstawie ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami prowadzona jest ewidencja zabytków gminy Przytuły. Ewidencja zabytków prowadzona jest przez Wójta Gminy Przytuły w formie kart adresowych. Ewidencja obejmuje zabytki nieruchome historyczne z terenu gminy Przytuły. Dla zabytków nieruchomych na kartach adresowych podawane są następujące informacje: lokalizacja zabytku (adres), datowanie, nr rej. zabytków wraz z dokumentacją fotograficzną.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Przytuły na lata 2021-2024

2. Aktualizacja i uzupełnianie ewidencji zabytków polega na:

- 1) dokonaniu przeglądu w terenie z częstotliwością raz do roku obiektów figurujących w gminnej ewidencji zabytków w celu weryfikacji obiektów pod kątem stanu estetycznego;
- 2) wykonaniu dokumentacji fotograficznej w razie zmiany stanu zachowania obiektu zabytkowego;
- 3) uzupełnieniu kart adresowych gminnej ewidencji zabytków o uzyskane w trakcie przeglądu dane merytoryczne i dokumentację fotograficzną;
- 4) w przypadku czynności wymienionych w pkt 1-3 wskazane jest uczestnictwo przedstawiciela Urzędu Ochrony Zabytków lub innego specjalisty zajmującego się problematyką ochrony dziedzictwa kulturowego.

3. Określenie stanów technicznych obiektów polega na

- 1) nawiązaniu współpracy z organem nadzoru budowlanego w celu ustalenia stanu technicznego obiektów zinwentaryzowanych w gminnej ewidencji zabytków;
- 2) naniesieniu wniosków i opinii w sprawie dalszej kwalifikacji obiektów do gminnej ewidencji zabytków;
- 3) określeniu niezbędnych prac rewitalizacyjnych obiektów, określenie szacunkowej wartości ich przeprowadzenia.
- 4) w przypadku czynności wymienionych w pkt 1-3 wskazane jest uczestnictwo przedstawiciela Urzędu Ochrony Zabytków lub innego specjalisty zajmującego się problematyką ochrony dziedzictwa kulturowego.

4. Bieżąca aktualizacja gminnej ewidencji zabytków polega na:

- 1) wprowadzaniu do gminnej ewidencji zabytków zmian wynikających z rozbiórek, modernizacji i remontów obiektów;
- 2) wprowadzaniu do gminnej ewidencji zabytków zmian dotyczących stosunków własnościowych;

W związku z wyznaczonymi celami głównymi samorząd w kwestii dziedzictwa kulturowego powinien kierować się następującymi priorytetami:

Priorytet I Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społeczno-gospodarczego gminy.

Priorytet II Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego.

Priorytet III Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego oraz promocja i edukacja służąca budowaniu tożsamości.

7.2. Kierunki działań programu opieki nad zabytkami

Priorytet I Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społeczno-gospodarczego gminy.

KIERUNKI DZIAŁAŃ	ZADANIA
Zahamowanie procesu degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy ich stanu zachowania	Opracowanie planu remontów obiektów zabytkowych stanowiących własność Gminy, uwzględniającego najpilniejsze prace, zmianę ich przeznaczenia oraz kompleksowe remonty, przeprowadzanie cyklicznych kontroli stanu zachowania i sposobu użytkowania obiektów zabytkowych stanowiących własność Gminy, podejmowanie starań w zakresie pozyskiwania środków zewnętrznych na rewaloryzację i remonty zabytków stanowiących własność Gminy, zabezpieczenie w budżecie Gminy środków na realizowanie własnych zadań w zakresie ochrony i popularyzacji zabytków i dziedzictwa kulturowego, merytoryczna pomoc właścicielom zabytków w opracowywaniu wniosków o dofinansowanie prac przy zabytkach.
Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków na potrzeby społeczne, turystyczne i edukacyjne	Wprowadzanie ulg podatkowych z tytułu przeprowadzonych remontów eksponujących walory budynków o charakterze zabytkowym, określenie zasad i ich konsekwentne przestrzeganie w zakresie umieszczania reklam i szyldów na zabytkach oraz na terenie układów miejscowości, współpraca z urzędami pracy w zakresie prowadzenia bieżących prac pielęgnacyjnych, porządkowych i zabezpieczających na terenach objętych ochroną.
Wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami	Współpraca z pozarządowymi organizacjami, mająca na celu realizację zadań ważnych dla społeczności lokalnej związanych z ochroną zabytków i opieką nad zabytkami. Współpraca organizacyjna i merytoryczna z organizatorami zbiorów publicznych przeznaczonych na ratowanie zabytkowych pomników nagrobnych na cmentarzach.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Przytuły na lata 2021-2024

Podejmowanie współpracy z właścicielami zabytków położonych na terenie gminy	Informowanie za pośrednictwem gminnej strony internetowej informacji dotyczących możliwości pozyskiwania zewnętrznych środków finansowych ułatwiającym właścicielom i zarządcom obiektów zabytkowych terminowe i prawidłowe składanie wniosków. Doradztwo dla właścicieli i zarządców obiektów zabytkowych w zakresie możliwości pozyskania środków finansowych na działania przy obiektach zabytkowych.
---	---

Priorytet II Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego.

KIERUNKI DZIAŁAŃ	ZADANIA
Zintegrowana ochrona dziedzictwa kulturowego i środowiska przyrodniczego	Przyjęcie przez Radę Gminy Przytuły Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Przytuły na lata 2021-2024 wraz z okresowym monitorowaniem jego realizacji, Udostępnienie Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Przytuły na lata 2021-2024 oraz kart gminnej ewidencji zabytków na stronie internetowej Gminy,
Rozszerzenie zasobu i ochrony dziedzictwa kulturowego gminy	Dążenie do uzupełnienia gminnej ewidencji zabytków o obiekty dziedzictwa kulturowego pozostające dotychczas poza ochroną prawną, a także aktualizowanie zasobów tego typu obiektów w oparciu o dane uzyskane w wyniku przeprowadzonych prac naukowo-badawczych. Dążenie do objęcia ochroną prawną wartościowych obiektów zabytkowych stanowiących własność gminy poprzez występowanie do Wojewódzkiego konserwatora Zabytków z wnioskiem o wpisanie do rejestru zabytków cennych obszarów i obiektów zabytkowych, w celu zapewnienia tym obszarom i obiektom pełnej ochrony prawnej.
Ochrona układów ruralistycznych na obszarach wiejskich	Ochrona historycznych układów ruralistycznych oraz historycznej zabudowy. Działania mające na celu zachowanie historycznych ciągów komunikacyjnych (dróg i placów), historycznej parcelacji, funkcji zabudowy oraz relacji przestrzennych.

Priorytet III: Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego oraz promocja i edukacja służąca budowaniu tożsamości

KIERUNKI DZIAŁAŃ	ZADANIA
Szeroki dostęp do informacji o dziedzictwie kulturowym gminy	Udostępnianie informacji o zabytkach na stronie internetowej gminy, opracowanie i popularyzacja systemu informacji i promocji gminy, organizowanie oraz czynny udział w szkoleniach o tematyce ochrony dziedzictwa kulturowego.
Promocja regionalnego dziedzictwa kulturowego służąca kreacji produktów turystyki kulturowej	Utworzenie elementów infrastruktury służących funkcjonowaniu i rozwojowi turystyki, przygotowanie kompleksowej informacji o ofercie turystycznej i kulturalnej regionu, wprowadzenie zintegrowanego systemu informacji wizualnej (tablic informacyjnych) obejmujących najważniejsze zasoby i wartości dziedzictwa kulturowego gminy.
Edukacja i popularyzacja wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym	Organizowanie oraz czynny udział w szkoleniach o tematyce ochrony dziedzictwa kulturowego. Organizowanie szkoleń dla posiadaczy zabytków z zakresu uwrażliwiania na potrzebę zachowania dziedzictwa kulturowego oraz możliwości pozyskiwania funduszy na prace przy zabytkach. Wprowadzanie tematyki ochrony zabytków i dziedzictwa kulturowego gminy do systemu edukacji przedszkolnej i szkolnej. Organizowanie w ramach zajęć szkolnych różnorodnych wycieczek krajoznawczych po najciekawszych zabytkach gminy. Organizowanie i wspieranie konkursów, wystaw i innych działań edukacyjnych. Organizowanie konkursów (plastycznych, fotograficznych) i zabaw o tematyce dziedzictwa kulturowego gminy. Popularyzacja dobrych realizacji z zakresu prac konserwatorskich i budowlanych przy zabytkach oraz terenach zabytkowych. Przyznawanie nagród za upowszechnianie i ochronę zabytków na terenie gminy.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Przytuły na lata 2021-2024

Specjalistyczne rozpoznanie badawcze poszczególnych obiektów, zespołów oraz obszarów zabytkowych związane z przygotowaniem lub realizowanym procesem inwestycyjnym	Prowadzenie weryfikacji obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków. Współpraca z ośrodkami badawczymi zajmującymi się architekturą historycznych obszarów wiejskich. Opracowywanie analiz z zakresu historii, rozplanowania, architektury, typów zabudowy i detalu architektonicznego.
Opracowanie dokumentacji zasobów dziedzictwa kulturowego gminy oraz monitorowanie ich stanu zachowania	Stale prowadzenie monitoringu i weryfikacji gminnej ewidencji zabytków nieruchomych. Aktualizacja mapy dziedzictwa kulturowego gminy z naniesioną lokalizacją obiektów i obszarów chronionych oraz stref ochrony stanowisk archeologicznych. Finansowanie inwentaryzacji architektoniczno-konserwatorskiej zagrożonych obiektów zabytkowych stanowiących właściwość gminy.

7.3. Zadania programu opieki nad zabytkami

1. Ustalenie z właścicielami obiektów zabytkowych zasad udostępniania w celach turystycznych.
2. Oznakowanie obiektów udostępnianych w celach turystycznych.
3. Opracowanie tablic informacyjnych umieszczonych na zewnątrz obiektów, zawierających podstawowe dane historyczne o obiekcie.
4. Upowszechniania wśród mieszkańców prowadzących działalność turystyczną i agroturystyczną zasad włączania obiektów historycznych do oferty turystycznej regionu oraz przygotowywania obiektów zabytkowych na cele turystyczne.
5. Włączenie tematyki ochrony dóbr kultury do zajęć szkolnych w jednostkach prowadzonych przez gminę.
6. Publikacja materiałów dotyczących ochrony zabytków i opieki nad zabytkami w prasie lokalnej, w materiałach promocyjnych oraz na stronie internetowej gminy.

Gminny program opieki nad zabytkami powinien w szczególności brać pod uwagę wytyczne Planu Ochrony Zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych w celu uniknięcia ewentualnych strat w substancji zabytkowej gminy w różnego typu sytuacjach kryzysowych.

8. Instrumentarium realizacji programu opieki nad zabytkami

Podmiotem formułującym Gminny Program Opieki nad Zabytkami jest samorząd gminy. Realizacja dokumentu odbywać się będzie poprzez zespół działań władz gminy na rzecz celów w nim przyjętych. Zadania opisane w niniejszym programie powinny być realizowane poprzez wspólne działania samorządu gminy, różnych podmiotów oraz właścicieli i zarządców obiektów zabytkowych. Przyjmuje się, że określone zadania realizowane będą w oparciu o instrumenty prawne, finansowe, społeczne, koordynacji i kontroli.

Instrumenty prawne:

- programy określające politykę państwa i województwa w zakresie ochrony zabytków,
- dokumenty wydane przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków wynikające z przepisów ochrony zabytków,
- uchwały Rady Gminy Przytuły w zakresie zwolnień i ulg dla właścicieli zabytków, prowadzenia Gminnej Ewidencji Zabytków,
- wnioskowanie o wpis obiektów do rejestru zabytków

Instrumenty finansowe:

- udzielanie dotacji na prace remontowe przy zabytkach,
- środki budżetowe na realizację zadań własnych i remonty obiektów stanowiących własność Gminy Przytuły
- dotacje, subwencje, dofinansowania, nagrody, zachęty finansowe dla właścicieli zabytków

Instrumenty społeczne:

- edukacja i tworzenie świadomości potrzeby ochrony dziedzictwa kulturowego,
- współpraca z organizacjami społecznymi i lokalnymi inicjatywami,

Instrumenty koordynacji:

- realizacja projektów i programów dotyczących ochrony dziedzictwa zawartych w dokumentach strategicznych województwa, powiatu i gminy,
- współpraca z ośrodkami naukowymi i akademickimi,
- współpraca ze związkami wyznaniowymi oraz organizacjami pozarządowymi w zakresie ochrony dziedzictwa

Instrumenty kontrolne:

- monitoring stanu zachowania zabytków,
- aktualizacja Gminnej Ewidencji Zabytków,
- tworzenie okresowych sprawozdań z realizacji Programu Opieki nad Zabytkami

9. Zasady oceny realizacji Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Przytuły

Za koordynację i monitorowanie realizacji Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Przytuły na lata 2021-2024 odpowiada Wójt Gminy Przytuły.

Realizacja programu poddana zostanie ocenie Rady Gminy Przytuły po upływie dwóch lat od jego uchwalenia. Z realizacji Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami, Wójt Gminy sporządzi w roku 2022 sprawozdanie, które zostanie przedstawione Radzie Gminy Przytuły. Po upływie 4 lat program powinien zostać zaktualizowany i ponownie przyjęty przez Radę Gminy Przytuły.

Priorytet I: Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społeczno-gospodarczego

gminy

- Poziom (wyrażony w %) wydatków z budżetu gminy na ochronę i opiekę nad zabytkami,
- Wartość finansowa zrealizowanych opracowanych dokumentacji na remonty zabytków oraz ich ilość,
- Wartość finansowa zrealizowanych prac budowlanych i remontów zabytków oraz ich ilość,
- Zakres współpracy z innymi instytucjami i organizacjami pozarządowymi,

Priorytet II: Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego

- Poziom (wyrażony w %) objęcia historycznych miejscowości planami zagospodarowania przestrzennego,
- Liczba wniosków o wpisanie obiektu do rejestru zabytków,
- Zakres współpracy z innymi instytucjami i organizacjami pozarządowymi,

Priorytet III: Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego oraz promocja i edukacja służąca budowaniu tożsamości

- Liczba opracowanych szlaków turystycznych, ścieżek tematycznych, tras rowerowych,
- Liczba zrealizowanych festynów, obchodów, konkursów, wystaw, działań edukacyjnych związanych z ochroną dziedzictwa,
- Liczba opracowanych lub wydanych materiałów promocyjnych i wydawnictw,
- Liczba szkoleń i pracowników, którzy odbyli szkolenia związanych z ochroną dziedzictwa,
- Liczba opracowań naukowych i studialnych, inwentaryzacji obiektów,
- Zakres współpracy z innymi instytucjami i organizacjami pozarządowymi.

10. Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami Gminy Przytuły

Główny obowiązek związany z opieką, ochroną oraz finansowaniem wszelkich prac konserwatorskich, spoczywa na właścicielach i użytkownikach obiektów zabytkowych. Zgodnie z obowiązującą ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, dbałość o zabytek polega między innymi na zapewnieniu warunków do dokumentowania zabytku, popularyzacji wiedzy o nim, prowadzeniu prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych oraz utrzymaniu zabytku i jego otoczenia w jak najlepszym stanie. Finansowanie tych działań jest obowiązkiem nie tylko właściciela zabytku, lecz także każdego podmiotu mającego tytuł prawny do zabytku, tj. osób fizycznych, jednostek organizacyjnych, a więc trwałych zarządców, użytkowników wieczystych. Dla jednostki samorządu terytorialnego, posiadającej tego rodzaju tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest zadaniem własnym. Ochrona zabytków i opieka nad nimi, a także wszelkie działania związane ze zmianą ich funkcji w przestrzeni publicznej oraz ich popularyzacją i udostępnianiem społecznym, mogą być finansowane z różnych źródeł w zależności od typu działań. Niniejszy rozdział wskazuje możliwości w zakresie pozyskiwania dodatkowych środków ze źródeł pozabudżetowych. Ważne jest, by władze gminy z własnej inicjatywy podjęły próbę wygospodarowania w budżecie środków przeznaczonych na realizację zapisów GPOnZ. Tym bardziej, że znaczna część źródeł zewnętrznych wymaga zapewnienia wkładu własnego w finansowanych przez nie projektach. Główny obowiązek związany z opieką, ochroną oraz finansowaniem wszelkich prac konserwatorskich lub robót budowlanych, spoczywa na właścicielach i użytkownikach obiektów zabytkowych.

Źródła zewnętrznego finansowania można podzielić następująco:

- **Źródła krajowe:**

- dotacje Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego;
- dotacje wojewódzkiego konserwatora zabytków;
- dotacje wojewódzkie i powiatowe;
- dotacje gminne;
- dotacje Ministra Administracji i Cyfryzacji - fundusz kościelny;
- Fundusz Termomodernizacji i Remontów;
- Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej;
- Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW);
- programy operacyjne Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego;
- promesa Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego;
- fundusze od fundacji;

- **Źródła zagraniczne:**

- źródła unijne w ramach funduszy strukturalnych;
- źródła z programu Polska Cyfrowa PO PC 2014 - 2020;
- źródła pozaunijne - Mechanizm Norweski i Mechanizm Finansowy EOG.

10.1 Dotacje

Sprawy, związane z dofinansowaniem prac przy obiektach zabytkowych, reguluje rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 roku - „W sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U z 2017 r. poz. 1674).

Dotacja może zostać udzielona osobie fizycznej, jednostce samorządu terytorialnego lub innej jednostce organizacyjnej, będącej właścicielem bądź posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru lub posiadającej taki zabytek w trwałym zarządzie. Udzielana jest na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, planowanych do przeprowadzenia w roku złożenia wniosku lub następnym, bądź na zasadzie refundacji poniesionych już nakładów przed upływem 3 lat po wykonaniu prac. W przypadku refundacji kosztów prac wniosek powinien być złożony w roku następującym po roku, w trakcie którego zakończono wszystkie prace konserwatorskie i roboty budowlane podlegające dofinansowaniu.

Art.77. ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, określa szczegółowo wykaz działań które

mogą podlegać dofinansowaniu. Dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane może obejmować wyłącznie nakłady konieczne poniesione na przeprowadzenie następujących działań:

- sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich;
- przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych;
- wykonanie dokumentacji konserwatorskiej;
- opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich;
- wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami prawa budowlanego;
- sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrz;
- zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku;
- stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku;

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Przytuły na lata 2021-2024

- odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki;
- odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności;
- odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych drzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych;
- modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności;
- wykonanie izolacji przeciwwilgociowej;
- uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomych o własnych formach krajobrazowych;
- działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu;
- zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru;
- zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Standardowo, dotacja udzielana jest w wysokości do 50% nakładów koniecznych na wykonanie powyższych działań. Natomiast wysokość dotacji może zostać zwiększona, nawet do 100% nakładów

koniecznych, w wypadku jeżeli:

- zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową,
- wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem, technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych,
- stan zachowania zabytku wymaga niezwłocznego podjęcia prac konserwatorskich, restauratorskich

lub robót budowlanych.

Jednocześnie, łączna kwota dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru, udzielonych przez ministra do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, wojewódzkiego konserwatora zabytków bądź organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, nie może przekraczać wysokości 100 % nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Przytuły na lata 2021-2024

• **Dotacje Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków**

Udzielane są w celu poprawy stanu zachowania zabytków poprzez ochronę i zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, konserwację i rewaloryzację zabytków, udostępnianie zabytków na cele publiczne. Kwalifikują się prace prowadzone przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, realizowane bez udziału środków europejskich. Planowane w roku udzielenia dotacji lub prowadzone w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (refundacja). Uprawnionymi wnioskodawcami są jednostki posiadające tytuł prawny do zabytku wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu, ograniczonego prawa rzeczowego albo stosunku zobowiązaniowego.

Zasady udzielania dotacji:

- dofinansowanie może obejmować jedynie nakłady konieczne na prace określone w art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.
- dofinansowanie może być udzielone do wysokości 50 % nakładów koniecznych. W wyjątkowych wypadkach (wyjątkowa wartość historyczna, artystyczna lub naukowa obiektu, wymagane przeprowadzenie złożonych technologicznie robót, stan zachowania zabytku wymaga natychmiastowej interwencji) dofinansowanie może stanowić 100 % wartości robót.

• **Dotacje wojewódzkie i powiatowe**

Dofinansowanie prac przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków odbywa się na podstawie art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz na podstawie uchwały Sejmiku Województwa (Powiatu) w sprawie trybu i zasad przyznawania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane.

• **Dotacje Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji - Fundusz Kościelny**

Środki Funduszu Kościelnego można przeznaczyć na remonty i konserwacje obiektów sakralnych

o wartości zabytkowej. (art. 9 ust. 1 ustawy z dnia 20 marca 1950 i § 1 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 23 sierpnia 1990 r. w sprawie rozszerzenia celów Funduszu Kościelnego. Dz. U. nr 61 poz. 354). Dotacja mogą być objęte podstawowe prace zabezpieczając obiekt: remonty dachów, stropów, ścian i elewacji, osuszanie, odgrzybianie, izolacja, wymiana stolarki okiennej i drzwiowej, instalacji elektrycznej, odgromowej, przeciwwłamaniowej i przeciwpożarowej.

• **„ OCHRONA ZABYTEKÓW”**

Strategicznym celem programu jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne. Kluczowe dla realizacji celów programu są zadania prowadzące do zabezpieczenia, zachowania i utrwalenia substancji zabytku, w ramach programu dofinansowania nie mogą zaś uzyskać projekty zakładające adaptację, przebudowę obiektów zabytkowych lub ich znaczącą rekonstrukcję. Duży nacisk kładziony będzie na

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Przytuły na lata 2021-2024
dofinansowanie prac przy obiektach najbardziej zagrożonych oraz zabytkach najcenniejszych – wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Przyrodniczego Ludzkości UNESCO, uznanych za Pomniki Historii oraz tych, posiadających wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową. Istotnym celem programu jest również zwrócenie uwagi na obiekty, mające szczególne znaczenie dla dziedzictwa kulturowego – zarówno w kontekście ogólnoswiatowym, jak lokalnym, gdzie pełnią ważną rolę nośnika historii i tradycji. Określone regulaminem zasady dopuszczają możliwość całkowitego finansowania zadania, to jednakże wsparcie takie będzie można otrzymać tylko w szczególnych przypadkach, gdy zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną i naukową, wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem technologicznym prac lub gdy stan zabytku wymaga niezwłocznej interwencji. Istotnym elementem brany pod uwagę przy ocenie organizatorów będzie podejmowanie przez nich w przeszłości działań zmierzających do zabezpieczenia obiektu, będące wyrazem troski i dbałości o dziedzictwo. Kluczowym efektem działań realizowanych w ramach programu winno być stworzenie trwałych podstaw dla harmonijnego funkcjonowania obiektów zabytkowych we współczesnym, podlegającym dynamicznym, nierzadko nieodwracalnym zmianom otoczeniu. Dzięki realizacji nakreślonych wyżej celów obiekty zabytkowe, zachowując status materialnych świadectw minionych wieków, pozostaną integralną, pełnoprawną częścią czasów obecnych i przyszłych. W najbliższych latach wśród dofinansowanych projektów szczególne znaczenie będą odgrywały te, dotyczące obiektów pełniących obecnie lub w przyszłości funkcje kulturalne. Istotnym celem programu jest poprawa stanu instytucji kultury mieszczących się w zabytkowych siedzibach, których remonty ze względu na intensywność użytkowania są szczególnie potrzebne. Skromne środki jakimi dysponują jednostki samorządu terytorialnego a także samorządowe instytucje kultury często nie pozwalają na przeprowadzenie kompleksowych prac, co z kolei oznacza postępującą degradację zabytkowej substancji i wymaga większego niż dotychczas wsparcia ze strony Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

- **Ogólnopolski konkurs "Zabytek Zadbany 2021"**

Konkurs „Zabytek Zadbany” ma na celu promocję właściwej opieki nad zabytkami – prowadzonych wzorowo prac badawczych, konserwatorskich, rewaloryzacyjnych i adaptacyjnych, a także systematycznych działań na rzecz właściwego utrzymania zabytków. Nadzór nad konkursem w imieniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego sprawuje Generalny Konserwator Zabytków. Konkurs ma charakter otwarty i nieodpłatny, adresowany jest do właścicieli, posiadaczy i zarządców obiektów zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków nieruchomych. Zgłoszeń obiektów wpisanych do rejestru zabytków nieruchomych mogą dokonywać ich właściciele, posiadacze i zarządcy, a także Wojewódzcy Konserwatorzy Zabytków lub konserwatorzy samorządowi oraz kierownicy delegatur Wojewódzkich Urzędów Ochrony Zabytków. Procedury konkursowe prowadzi Narodowy Instytut Dziedzictwa; sekretariat konkursu – NID Oddział Terenowy w Olsztynie.

Zgłoszenia do konkursu „Zabytek Zadbany” można składać w następujących kategoriach:

A. Utrwalenie wartości zabytkowej obiektu;

- Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Przytuły na lata 2021-2024
- B. Rewaloryzacja przestrzeni kulturowej i krajobrazu (w tym założenia dworskie i pałacowe);
- C. Adaptacja obiektów zabytkowych;
- D. Architektura i budownictwo drewniane;
- E. Zabytki techniki (w tym budownictwo przemysłowe i inżynierskie).
- F. Kategoria specjalna: właściwe użytkowanie i stała opieka nad zabytkiem.

- **Fundusz Termomodernizacji i Remontów**

Celem rządowego programu wsparcia remontów i termomodernizacji jest poprawa stanu technicznego istniejących zasobów mieszkaniowych, ze szczególnym uwzględnieniem ich termomodernizacji. Z programu mogą skorzystać właściciele zasobów mieszkaniowych (gminy, spółdzielnie mieszkaniowe, właściciele mieszkań zakładowych i prywatni właściciele). Jego beneficjentami są także osoby mieszkające w budynkach objętych programem, gdyż poprawia się komfort zamieszkiwania z jednoczesnym zmniejszeniem opłat za energię ciepłą. Program realizowany na podstawie ustawy o wspieraniu termomodernizacji i remontów obejmuje dwa główne moduły - wsparcie przedsięwzięć termomodernizacyjnych i wsparcie przedsięwzięć remontowych. Wprowadza on także dodatkowe wsparcie dla właścicieli budynków mieszkalnych objętych w przeszłości czynszem regulowanym. Wsparcie jest udzielane w postaci tzw. premii, czyli spłaty części kredytu wykorzystanego na realizację przedsięwzięcia. Spłata jest dokonywana ze środków Funduszu Termomodernizacji i Remontów, obsługiwanego przez Bank Gospodarstwa Krajowego i zasilanego ze środków budżetu państwa.

- **Finansowanie z fundacji**

Kolejną możliwością pozyskiwania funduszy zewnętrznych jest finansowanie pochodzące z fundacji. Można tu wymienić np. fundacje bankowe, Fundację LOTTO Milion Marzeń, Fundację Polska Miedź - KGHM, Fundację PGNiG, Fundację Orange.

11. Realizacja i finansowanie przez gminę zadań z zakresu ochrony zabytków

Zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, na każdym właścicielu i posiadaczu zabytku spoczywają obowiązki, wynikające z zasad sprawowania opieki nad zabytkami. Dbanie o stan zabytku, tym samym ponoszenie nakładów na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane spoczywa na właścicielu i posiadaczu obiektu zabytkowego, dysponującego tytułem prawnym do zabytku. W przypadku jednostki samorządu terytorialnego prowadzenie i finansowanie wspomnianych prac i robót jest zadaniem własnym. Pełna realizacja zadań z zakresu ochrony zabytków przez samorząd gminny powinna przebiegać dwutorowo, uwzględniając poniższe priorytety:

- 1) opieka nad zabytkowymi obiektami i obszarami, których właścicielem lub współwłaścicielem jest gmina Przytuły;
- 2) kształtowanie przestrzeni publicznych oraz ochrona dziedzictwa kulturowego (w tym krajobrazu kulturowego) na całym obszarze gminy Przytuły.

Wyrazem świadomej polityki gminy w zakresie ochrony zabytków są działania aktywizujące właścicieli obiektów zabytkowych. Cel ten jest realizowany w drodze przydzielania dotacji z budżetu gminy, na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków. W ten sposób gmina realizuje zadanie własne rozumiane, jako dbałość o stan zachowania materialnego dziedzictwa kulturowego oraz tworzy podstawy partnerstwa publiczno - prywatnego, w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Jest to działanie zgodne z polityką kreowaną w województwie podlaskim przez Zarząd Województwa. Zadania GPOnZ mogą też być realizowane przez instytucje kultury podległe gminie lub funkcjonujące na jej terenie (np. regionalne izby tradycji, domy kultury, biblioteki) w ramach działalności bieżącej.

11.1. Dotacje Gminy

Ustawodawca w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami przewidział też możliwość dofinansowywania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków ze środków jednostek samorządu terytorialnego na zasadach określonych przez organy stanowiące tych jednostek. Dotyczy to samorządów wszystkich szczebli. W każdym przypadku o dotację może ubiegać się, w drodze corocznie ogłaszanego konkursu, każdy podmiot posiadający tytuł prawny do zabytku wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, ograniczonego prawa rzeczowego, trwałego zarządu albo stosunku zobowiązaniowego. Ze środków dotacji można dofinansować wykonanie planowanych prac lub robót budowlanych tylko przy zabytkach wpisanych do rejestru, które mieszczą się w katalogu wskazanym w w/w art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

12. POSTANOWIENIE KOŃCOWE

GPOnZ stanowić będzie element polityki samorządowej, pozwalający na podejmowanie zaplanowanych działań dotyczących inicjowania, wspierania, koordynowania badań i prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kultury. Jako materiał bazowy może być wykorzystywany przez środowiska badawcze i naukowe, właścicieli i posiadaczy obiektów zabytkowych oraz osoby zainteresowane kulturą i dziedzictwem kultury. Opracowanie służyć będzie rozwojowi gminy przez dążenie do poprawy stanu zachowania zabytków, eksponowania walorów krajobrazu kulturowego, wykorzystania zabytków na potrzeby społeczne, gospodarcze i edukacyjne. W GPOnZ wskazano działania skierowane na poprawę stanu zabytków, ich adaptację i rewaloryzację oraz zwiększenie dostępności do nich mieszkańców i turystów. Dokument uwzględnia uwarunkowania prawne, zewnętrzne oraz wewnętrzne w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego. Wskazane w nim kierunki działania tzw. priorytety szczegółowo opisują zakres oraz cel danego zamierzenia. Realizacja celów zawartych w GPOnZ poprawi w lokalnej społeczności świadomość wspólnoty kulturowej, wzmocni lokalne wartości oraz wspólne korzenie. Określono również źródła finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach wraz z jego otoczeniem. Finansowanie może odbywać się ze źródeł publicznych (np. budżet państwa, budżet własny gminy, budżet jednostek samorządowych – powiatu i województwa, środki unijne, inne źródła zagraniczne), a także ze źródeł prywatnych (osób fizycznych, organizacji pozarządowych – stowarzyszeń, fundacji, osób prawnych itp.).

Realizacja programu poddana zostanie ocenie Rady Gminy Przytuły po upływie dwóch lat od jego Uchwalenia.

UZASADNIENIE

Ochrona zabytków i opieka nad zabytkami jest zadaniem jednostek samorządu terytorialnego zgodnie z przepisami prawa art. 7 ust. 1 pkt 9, ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2020 r. poz. 713 z późn. zm.), art. 87 ust. 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2020 r. poz. 282 z późn. zm.). Zasadniczą ideą Programu opieki nad zabytkami Gminy Przytuły na lata 2021 – 2024 jest zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania, wyeksponowanie cennych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego na terenie Gminy Przytuły, w celu zwiększenia ich atrakcyjności dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych. W celu realizacji poszczególnych priorytetów gmina planuje zrealizować poniższe zadania. Mają one przyczynić się do osiągnięcia dobrego stanu obiektów zabytkowych, wzmocnienia tożsamości kulturowej w lokalnej społeczności i zintegrowania tych elementów z pozytywnym wpływem na rozwój gminy.

Przewodniczący Rady Gminy Przytuły

Andrzej Ciszewski